

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI

“TASDIQLAYMAN”

G.Sh.Rixsiyeva

2025-yil “30” 06

SHARQ FALSAFASI VA MADANIYATI TARIXI
FANINING O'QUV DASTURI

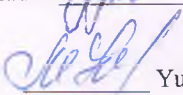
Bilim sohasi:	200 000	– San’at va gumanitar fanlar
Ta’lim sohasi:	220 000	– Gumanitar fanlar (tillardan tashqari)
Ta’lim yo’nalishi:	60220500	– Falsafa

Toshkent – 2025

“Sharq sivilzatsiyasi va falsafa” fakulteti dekani: Askarov M.M.

“Sharq falsafasi va germenevtika” kafedrası mudiri: Sulaymonov J.B.

ARM boshlig‘i

 Yuldasheva M.M.

Фан/модул коди SHFMT13-830	О'quv yili 2026/2027 2027/2028 2028/2029	Semestr 3,4,5,6,7,8	ECTS - Kreditlar 4,6,6,6,4,4	
Фан/модул turi Majburiy	Ta'lim tili O'zbek		Haftadagi dars soatlari 4,6,6,6,4,4	
1.	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
	Sharq falsafasi va madaniyati tarixi	360	540	900
2.	<p align="center">I. Fanlarning mazmuni</p> <p>Fanni o'qitishdan maqsad – talabalarda Sharq falsafasi va madaniyati tarixiy rivojlanishining asosiy bosqichlari va yo'nalishlari, muammolari; uning jahon falsafasi va sivilizatsiyasida tutgan o'rni, uning G'arb falsafasi va madaniyati bilan o'zaro ta'siri, falsafiy fikr rivojida milliylik va umuminsoniylik, vorisiylik va yangilanish dialektikasi bo'yicha nazariy va amaliy bilimlarni shakllantirishdan iborat.</p> <p>Fanning vazifasi – Sharqdagi turli falsafasiy maktablar, konsepsiya va ta'limotlar, muammolarning mazmuni va mohiyatini tarixiy davr madaniyati bilan ozaro aloqadorlikda ochib berish.</p> <p>Xorij tajribasiga muvofiqligi: Mazkur fan dasturi xalqaro tan olingan reytinglarda birinchi top 300 talik ro'yxatga kiruvchi Leiden universiteti (ARWU 111) xorijiy tajribasini inobatga olgan holda takomillashtirildi. https://studiegids.universiteitleiden.nl/en/studies/9708/philosophy-global-and-comparative-perspectives#tab-1 https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/leiden-university</p> <p align="center">II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)</p> <p align="center">II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:</p> <p align="center">SHARQ FALSAFASI VA MADANIYATI TARIXI</p> <p align="center">1-mavzu. «Sharq falsafasi va madaniyati tarixi» fanining predmeti va vazifalari</p> <p>«Sharq falsafasi va madaniyati tarixi» fanining predmeti, maqsadi va strukturasi. Fanning «Ontologiya va bilish nazariyasi», «Axloq va nafosat falsafasi», «Ijtimoiy falsafa» va boshqa mutaxassislik fanlari bilan o'zaro bog'liqligi.</p>			

Fanni o'zlashtirish jarayonida Sharq falsafasi namoyandalarning ta'limotlarini ularning asarlaridan olingan namunalar asosida o'rganish, tavsiflash va komparativistik tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirishning ahamiyati. Sharq falsafasi va madaniyati tarixini o'rganishning metodologik masalalari. Sharq falsafasi va madaniyati tarixining asosiy davrlari va o'ziga xos xususiyatlari. Sharq va G'arb falsafasining o'zaro ta'siri. Sharq renessansi tushunchasi, mohiyati. Uning G'arb renessansiga ta'siri. Sharq falsafasining jahon falsafasi, ilm-fani va sivilizatsiya rivojida tutgan o'rni va ahamiyati.

Sharq falsafasiga oid manbalarni qidirib topish, tasniflash hamda ahamiyatini xolis baholash. Manbalarga germenevtik yondashishning mohiyati.

2-mavzu. Qadimgi Sharq xalqlari madaniyati. Qadimgi Sharqda asotir tasavvurlar va falsafiy bilimlarning paydo bo'lishi

Jahon xalqlari madaniyatini o'rganishda «Sharq» va «G'arb» tushunchalarining mazmuni va mohiyati. Sharq va G'arb madaniyati tiplari. Sharq mamlakatlarining rivojlanish xususiyatlari. Qadimgi Sharq xalqlarining jahon sivilizatsiyasi rivojiga qo'shgan hissasi.

Sharqda ilk davlatchilikning paydo bo'lishi. «Daryo sivilizatsiyalari». Moddiy madaniyatga oid yodgorliklar. Tarixiy davrlashtirish. Ilk dehqonchilik madaniyatlari. Arxeologik topilmalar, qadimgi shaharlar. Hududiy jamoalarning paydo bo'lishi. Muqaddas kitoblar sharq xalqlari tarixiga oid muhim manba.

Falsafiy tizimlarning uzoq tarixga ega ekanligi. Insonni o'rab turgan dunyo tadrijiy ravishda uning faoliyati uchun mavzuga aylana borganligi. Tilning rivoji va avvalo majhul tushunchalarning paydo bo'lishi nazariy tafakkurning shakllanishiga turtki bo'lganligi. Dunyoni asotir tafakkur (afsonaviy fikrlash) orqali tasvirlash. Inson umrining o'tkinchiligini idrok etish zamon haqidagi tasavurning paydo bo'lishiga sabab bo'lganligi. Qadimgi davrning ba'zi afsonalarida zamon qadriyat mezoni sifatida namoyon bo'la boshlaganligi. Sharq faylasuflari tomonidan haqiqat to'g'risidagi shakllantirilgan tasavvurlarni bugungi erishilgan nazariy natijalar bilan qiyoslashning zarurligi. Sharqona tafakkur tarzini shakllantirish manbalari.

3-mavzu. Qadimgi Misrda madaniyat

Misr dini. Qadimgi Misr madaniyatining asosiy tamoyili. Kanonning shakllanishi. Din va diniy islohotlar. Til, yozuv, ta'lim tizimi va adabiyot. Tasviriy san'at va me'morchilik. Ilk tabiatshunoslik ilmlarining paydo bo'lishi.

Misrda ijtimoiy munosabatlarning vujudga kelishi. Afsonalarni falsafiy nuqtai nazardan talqin qilishga urinishlar. «Ilohiy iroda» talqinini ruhoniylar o'z ixtiyorlariga olganliklari.

4-mavzu. Qadimgi Misrda falsafiy fikrlarning paydo bo'lishi

Misrda ijtimoiy munosabatlarning vujudga kelishi. Afsonalarni falsafiy nuqtai nazardan talqin qilishga urinishlar. «Ilohiy iroda» talqinini ruhoniylar o'z ixtiyorlariga olganliklari.

Dunyoaviy fikrlashga o'tish va huquqiy me'yorlar to'plamlari. Qadimgi afsonalardagi mafkuraviy jihat. Jamiyatda inson o'rni haqidagi bahs. «Inson hayotining ma'nosi nima?» degan savolni ko'ndalang qo'yilishi.

Misrliklar tasavvurida inson tabiati, o'limi va narigi dunyodagi hayot. «Ismga ega bo'lmagan narsa, mavjud bo'lmaydi» tamoyili.

«Arfa chaluvchining qo'shig'i» asarining mazmuni. O'lganlardan hech birining narigi dunyodan qaytib kelmaganligi to'g'risidagi fikr. Yerdagi hayotga berilgan baho. «Hayotdan hafsalasi pir bo'lgan kishining o'z ruhi bilan suhbat» qo'lyozmasining mohiyati.

5-mavzu. Mesopotamiya xalqlari tafakkuri va madaniyati

Qadimgi Mesopotamiya. Mesopotamiya rivoyatlarining o'ziga xosligi. Shaharlarning madaniy markazlar sifatida shakllanishi.

«Gilgamesh haqida afsona» va uning boshqa xalqlar madaniyatlariga ko'rsatgan ta'siri. Ikki daryo oralig'i tasviriy san'ati va me'morchiligining o'ziga xos xususiyatlari. Shumer va Bobilda ijtimoiy tafakkur. Baynalnahravn (Mesopotamiya) madaniyati. Shumerliklar marosimi va taqdir haqidagi tasavvurlar. Shumerliklarning mixxat yozuvi. To'fon to'g'risidagi Shumer afsonasi. Xammurapi qonunlari majmuasi. Yuridik hujjatlarda ko'proq dunyoaviy jihatlarining hisobga olinganligi.

6-mavzu. Eron, Kavkazbo'yi va Sharqiy O'rtaer dengiz bo'ylari xalqlari madaniyati

Elam o'lkasi. Elam madaniyati. Eronda qadimgi dinlar, madaniyat, san'at, me'morchilik. Ahmoniyar imperiyasi. Ahmoniyar madaniyati. Midiya madaniyati.

Qadimgi Suriya. Shaharlarning madaniy markazlar sifatida shakllanishi. Suriyada qadimgi dinlar, madaniyat, san'at, me'morchilik. Mitanni madaniyati. Qadimgi Finikiya madaniyati Qadimgi Finikiyada qadimgi dinlar, madaniyat, san'at, me'morchilik. Falastin madaniyati.

7-mavzu. Qadimgi Kichik Osiyo yarim oroli xalqlari tafakkuri va madaniyati. Kavkazorti xalqlari madaniyati

Qadimgi Xett davlati. Qadimgi, o'rta va yangi Xett davri madaniyatlarini. Shaharlarning madaniy markazlar sifatida shakllanishi. Qadimgi Xett davlatida qadimgi dinlar, madaniyat, san'at, me'morchilik. Frigiya madaniyati. Lidiya

madaniyati. Qadimgi Urartu. Urartu rivoyatlarining o'ziga xosligi. Shaharlarning madaniy markazlar sifatida shakllanishi. Urartuda qadimgi dinlar, madaniyat, san'at, me'morchilik.

8-mavzu. Qadimgi Yunon, Iskandariya va Suriya falsafasi

Yunon falsafasining so'nggi markazlaridan biri bo'lgan Iskandariya shahrining arablar qo'liga o'tishi. Yunon tilini o'rganish hamda Harron va Jandishopurdagi ilmiy markazlar. Yoqub Rahoviyning (vaf. 708 yil) ilohiyot va falsafaga doir asarlarning yoyilishi. Kvint Sentimiy Florens Tertullian (160-230)ning moniylikka qarshi qaratilgan g'oyalarning suriyoniy tilga tarjima qilinganligi.

9-mavzu. Qadimgi Markaziy Osiyo xalqlari madaniyati Qadimgi Turon va Eron xalqlari tafakkuri.

«Avesto»dagi diniy-falsafiy g'oyalar

Markaziy Osiyodagi qadimgi madaniyatning o'ziga xos xususiyatlari. Markaziy Osiy hududidagi ilk davlatlar madaniyati. Yunon–Baqtriya madaniyati miqyosida Sharq ellinistik madaniyati. Kushon madaniyati. Zardo'shtiylik va uning jahon dinlari shakllanishiga ta'siri. «Buyuk ipak yo'li» – Sharq va G'arb sivilizatsiyalari o'rtasidagi madaniy muloqot yo'li.

Jo'g'rofiy tushuncha bo'lgan Turonda yashagan turkiy xalqlarning qadimgi boy milliy qadriyatlari. Turon va Eron xalqlarining og'zaki ijodi. Yozma yodgorlik «Avesto»dagi falsafiy g'oyalar va axloqiy tamoyillar. Uning «Yashtlar», «Gohlar» qismidagi tasavvurlar. «Vendidod» qismidagi huquqshunoslikka oid fikrlar. Axuramazda irodasi.

10-mavzu. Markaziy Osiyoda buddaviylik diniy-falsafiy ta'limoti

Buddaviylik diniy-falsafiy ta'limotining Markaziy Osiyoga yoyilishi. Shoh Ashokaning faoliyati. Buddaviylikning ikki jihati. Narsalar tabiati haqidagi va bilish yo'llari to'g'risidagi ta'limot. Draxmalar – «o'zining belgilariga ega bo'lgan zarrachalar» yoki «unsurlar» haqidagi tushuncha. Buddaviylikning Mohayana falsafiy tizimi. Axloqqa oid muammolar va xalqni sabr-qanoatga da'vat etish. Tarkidunyochilik g'oyasi.

11-mavzu. Markaziy Osiyoda moniylik ta'limoti

Markaziy Osiyoda moniylik ta'limotining vujudga kelishi. Moniychilikning falsafiy-ilohiy ta'limoti. «Zulmat va ziyo dunyosi»ning mavjudligi. Zulmat dunyosida adolatsizlik, zulm, zo'rvonlikning hukm surishi, ziyo dunyosida esa abadiy, yemirilmaydigan, qadriyatlar borligi. Moniylikning «Xuastuanift» yodgorligi. Mazdak ta'limotida qadriyatlar mavzusi. Asosiy yovuzlik – boylikka xirs qo'yishdir. Adovat va hasadni yo'q qilishga qaratilgan tadbirlar va ijtimoiy adolatsizlikka qarshi kurashish muqaddas vazifa ekanligi haqidagi g'oyalar.

12-mavzu. Qadimgi turkiy bitiklar falsafasi

Mahmud Qoshg'ariyning «Devonu lug'otit turk» asari. Xalq og'zaki ijodi va afsonalarda milliy qadriyatlarining aks etishi. Turkiy xalqlar yozuvi. Kultigin, Bilga xoqon, To'nyuquq, Ugin, Kulichur, Moyunchur bitiktoshlari. Sug'd, uyg'ur, moniy yozuvlari.

Qadimgi turkiy bitiklarlarda aks ettirilgan g'oyalarning germenevtik tahlili.

O'RTA ASRLAR YAQIN VA O'RTA SHARQ, MARKAZIY OSIYO FALSAFASI VA MADANIYATI

13-mavzu. Arab xalifaligi va musulmon sulolalari hukmronligi davrida madaniyat

Islom dini va madaniyati. Diniy va dunyoviy ilmlar rivoji. Ilm-fan, falsafa va din. Kalligrafiya. Adabiyot. Islomda belgi va ma'no. Arab xalifaligi madaniyatining shakllanishi. Bagdoddagi "Bayt ul-hikma" va Xorazmdagi "Ma'mun akademiyasi" faoliyatining ilm-fan rivojidadagi o'rni.

O'rta asrlarda Markaziy Osiyo xalqlari madaniyati. Islom madaniyati. Islom ilohiyoti – kalom falsafasining vujudga kelishi (VIII-IX asrlar).

Makaziy Osiyo Uyg'onish davri madaniyatida islomiy qadriyatlar. Islom dinida shaxs ma'naviy qiyofasining talqini. Uyg'onish davri tushunchasi. Uni davrlashtirish masalasi. Sharq Uyg'onish davrining rivojlanish bosqichlari, uning o'ziga xos xususiyatlari. Amir Temur va Markaziy Osiyoda Uyg'onish davri. Temur va temuriylar davrida ilm-fan va madaniyat. Kalligrafiya, tasviriy san'at, me'morchilik.

14-mavzu. Qur'oni Karim va Muhammad (s.a.v.) hadislarini ta'limotining shakllanishi

Islomning Markaziy Osiyoga kirib kelishi va rivoji. An'anaviy ilmlar taraqqiyoti. Islomiy ilmlar rivojida Xuroson va Movarounnahrda yetishib chiqqan olimlar hissasi. Hadislarda bayon etilgan islomiy tarbiyaning asosi imon va solih amallardan iboratligi.

15-mavzu. Islom ilohiyoti – kalom falsafasining vujudga kelishi (VIII-IX asrlar)

Kalom ilmining vujudga kelishi. Mutakallimlar (kalom ilmi vakillari) va faylasuflar orasidagi farq. Mu'tazila oqimi (Hasan al-Basriy, Vosil ibn Ato). Abul Hasan al-Ash'ariy maktabi. Ash'ariy va uning izdoshlari ilk islomni mantiqiy va falsafiy dalillar yordamida saqlab qolishga harakat qilganliklari. Abu Mansur Muhammad al-Hanafiy al-Moturidiy as-Samarqandiy (X asr) maktabi.

**16-mavzu. Islom dunyosiga yunon falsafaning kirib kelishi
Abu Yusuf Yoqub ibn Ishoq al-Kindiyning falsafiy qarashlari**

Iskandariya ilmiy markazi. Ummaviy xalifalar davridagi ilmiy tarjimachilik. Abbosiy xalifalar (Ma'mun) davridagi ma'rifatchilik. Abu Yusuf ibn Ishoq al-Kindiy (800-879)ning falsafiy qarashlari. «Besh mohiyat haqida kitob». Kindiyning islom dunyosiga makon tushunchasini olib kirganligi.

17-mavzu. Ibn Ravandiyning falsafiy qarashlari

IX asrdagi falsafiy bedoriik. Ibn Ravandiy (vaf. 910) va mu'tazila e'tiqodi. Ilohiyotga doir bahslar. Ibn Ravandiyning tanqidiy dunyoqarashi. «Kitob al-intisor», «Kitob az-zumurrud». Ravandiyning vahiyni g'ayri zaruriy narsa hisoblaganligi. Musulmon ilohiyotchilari (al-Hayyot, al-Ash'ariy, al-Jubboiy va boshqalar) tomonidan Ibn Ravandiy qarashlariga qarshi ko'plab «Raddiyalar» yozilganligi.

18-mavzu. Abu Bakr Muhammad Zakariyo ar-Roziyning falsafiy qarashlari

Roziy (865-925)ning hayoti va ilmiy faoliyati. Roziyning falsafaga oid asarlari. Roziyning falsafiy qarashlari. «Kitob tibt ar-ruxoniy» («Ruhiy davolash kitobi»), «Kitob siyrat al-falsafiya» («Falsafiy hayot tarzi haqida kitob»), «Maqola fi amorat iqbol va ad-davlati» («Baxt-saodat va boylikka erishish yo'llari haqida maqola»). Roziyning jon haqidagi fikrlari. Xudo insonni yaratib, «o'z ilohiy zoti»dan unga aql ato etganligi. Aql ruhni inson jismidagi zaminiy uyqudan uyg'otib, o'zining asliy vatani bo'lgan, aqliy jahonga qaytarganligi. Roziyning zamon to'g'risidagi nazariyasi.

19-mavzu. Ismoiliylarning falsafiy ta'limoti

Ismoiliylar oqimiga tegishli qarmatiylar shahobchasining vujudga kelishi. Ismoiliylarning falsafiy qarashlari. Ismoiliylarning aqidasi Aflotun, Arastu, yangi aflotunchilik, yangi pifagorchilik, xristian gnostisizmi ta'limotlari ta'sirida shakllangan murakkab tizim ekanligi. Bu tizimga binoan, barcha mavjud narsalarning yagona ibtidosi oliy sir (arabcha – al-g'ayb taolo) bo'lib, uni ta'riflab ham, bilib ham bo'lmaydigan, biror-bir sifatga ega bo'lmagan, ammo abadiy sokinlikda turuvchi zot, ya'ni «mutlaq xudo» ekanligi. U ijodiy javharni o'zidan ajratadi, u esa, o'z navbatida umumiy aql (arabcha – aql al-kull) bo'lib, xudoning barcha sifatlariga ega. Umumiy aql o'zidan nur chiqarib (emanatsiya) umumiy ruhni (arabcha – nafs al-kull) paydo qilishi. Emanatsiyaning yetti bosqichi tashkil topishi.

O'rta asr tafakkurining yirik namoyandalari Abul Alo al-Ma'riy, Rudakiy, Ibn Sino va boshqalarga qarmatiylar mafkurasi ta'sir ko'rsatganligi. Mashhur

shoir va mutafakkir Nosir Xisrav esa, ismoiliylarning yirik namoyandalardan biri bo'lganligi.

20-mavzu. Islom dunyosida yangi aflatuncha falsafiy qarashlar.

Abu Nasr Forobiy

Yangi aflatuncha yo'nalishning paydo bo'lishi. Forobiyning (873-950) hayoti va ilmiy merosi. Forobiy – «Ikkinchi muallim». Forobiy ontologik qarashlarining g'oyaviy ildizlari. Borliqning olti bosqichi – Xudo, osmoniy mohiyatlar, faol aql, jon, shakl, materiya haqidagi talimoti. Forobiy ontologik va kosmologik ta'limotida panteizm va neoplatonizm g'oyalari. Arastu ta'limotoining yangicha talqini. Fanlar tasnifi. Bilishda sezgi va tafakkurning roli va munosabati. Mantiq ilmi va uning bilish va ilm-fan rivojidadagi o'rni. Forobiy mantiqiy qarashlarining metodologik ahamiyati. Forobiy jamiyat va axloq haqida. Inson-ijtimoiy-siyosiy mahluq. Inson jamoalarining shakllari va tuzilishi. Inson jamoalarining mohiyati, maqsadi va intilishi jihatdan farqlanishi. Hukmronlik shakllari. Davlatning kelib chiqish sabablari. Ijtimoiy kelishuv. Inson hayotining mazmuni va baxt-saodatga erishuv vositalari.

21-mavzu. Abu Abdulloh Xorazmiyning falsafiy qarashlari

Abu Abdulloh Xorazmiy (vaf.997)ning hayot yo'li va «Mafotih al-ulum» («Ilmlar kalitlari») asari. «Mafotih al-ulum»da fanlar tasnifi. An'anaviy va arab ilmlari. Xorazmiy dunyoviy ilmlar tasnifida ularning amaliy ahamiyatini ochib berishga harakat qilganligi. Abu Abdulloh Xorazmiy tomonidan yaratilgan ilmlar tasnifining keyingi ilf-fan va madaniyat rivojidadagi ahamiyati.

22-mavzu. Abu Rayhon Beruniyning tabiiy-ilmiy va falsafiy qarashlari

Abu Rayhon Beruniy (973-1048)ning hayoti va ilmiy merosi. Abu Rayhon Beruniy borliq haqida. Abu Rayhon Beruniyning bilish nazariyasi. Beruniy-tajribaviy metod asoschisi. Aqlning mohiyati va vazifasi. Haqiqat mezoni masalasi. Inson ongida noto'g'ri bilimlar vujudga kelishining obyektiv va subyektiv sabablari. Nufuz (avtoritet)larga bo'lgan munosabat. Ikki xil haqiqat masalasi. Abu Rayhon Beruniyning ijtimoiy qarashlarining gumanistik xarakteri. Insonning oliy fazilati boshqalar haqida, ayniqsa, kambag'allar haqida g'amxo'rlik qilishdan iborat ekanligi.

Beruniy – oʻrta asrning qomusiy olimi. Beruniy tabiiy-ilmiy qarashlarining ilmiy va dunyoqarashlik ahamiyati.

23-mavzu. Abu Ali Ibn Sinoning falsafiy qarashlari

Ibn Sinoning (980-1037) hayoti va ilmiy merosi. Ibn Sinoning borliq haqidagi qarashlari. “Vojib ul-vujud” va “mumkin ul-vujud – haqidagi ta’limoti. Allomaning fanlar tasnifi. Bilish nazariyasi va mantiq’i. Oʻz davrining eng yirik falsafiy qomusi boʻlgan arab tilidagi «Kitob ash-shifo»ning boshlangʻich 9 kitobi toʻlaligicha mantiq ilmiga bagʻishlanganligi. «Donishnoma» – mantiq ilmiga bagʻishlangan fundamental asar ekanligi. Ibn Sinoning ijtimoiy-siyosiy qarashlari. Har qanday davlat adolatni himoya etuvchi huquqiy qonunlar asosida jamiyatni idora etilishi zarurligi. Ibn Sino ilohiyoti.

Tashqi koʻrinishdan umumiy nazariya aqldan kelib chiqishi. Aql esa ilohiy olamdan, farishta vositasida yetkazilishi. Xilqat bir martalik tasodifiy yoki azaldagi iroda emas, balki ilohiy zaruratdan kelib chiqishligi.

24-mavzu. «Ixvon as-safo» («Sof birodarlar») falsafiy maktabining falsafiy ta’limoti

Pifagor falsafasiga musulmonlarning qiziqishli yunon va Iskandariya madaniyatining bevosita ta’siri ostida yuz berganligi. Musulmon mutafakkirlarini tavhid (yakkaxudolik) masalasi qiziqtirganligi uchun ular Pifagor nazariyasiga murojaat etganligi. Pifagor falsafasining islom olamiga yoyilishi. «Ixvon as-safo» ta’limotiga pifagorchilikdagi tarki dunyochilik gʻoyasining ta’siri. Inson tanasi «Ixvon as-safo» qarashlariga binoan katta olam boʻlgan Koinotning xulosasi ekanligi. Inson dunyoni bilishning kaliti boʻlsa, mohiyati esa uning oʻzini bilishda ekanligi.

25-mavzu. Islom dunyosiga falsafiy madaniyatning yoyilishi.

Abu Hayyon Tavhidiy, Ibn Miskavayh va Yah’yo ibn Adiyning falsafiy va axloqiy qarashiari

Abu Hayyon Tavhidiy (vaf. 1023) falsafiy mushohadalari. Uning «Al-imto val mu’onisata» asari. Uning fikricha, agar aqlning oʻzi haqiqatni kashf etish uchun yetarli boʻlganda, dinning mavjudligi ortiqcha boʻlishi mumkinligi.

Ibn Miskavayh (taxm.932/935-1031)ning falsafiy qarashlari. Uning Shari olamida «al-Muallim as-salis» («Uchinchi muallim») nomi bilan ham tanilgani. «Tajarib ul-ummam» («Xalqlar tajribasi») asari umumiy jahon tarixiga bagʻishlangan va musulmon madaniyati tarixi boʻyicha yozilgan birinchi kitob ekanligi. Eng mashhur asari «al-Hikmat al-xolida» «Jovidone xirad» («Abadiy donishmandlik») - yunon, fors, arab manbalaridan olingan axloqiy pand-nasihatlar

majmuasi ekanligi. «Tahzib al-axloq» («Axloqni sayqallashtirish»)- ilmu nafsga oid falsafiy qarashlar, pand-nasihatlar, hissiyotlar va tuyg'ularning o'zaro aql va nafs bilan aloqasi, munosabati bag'ishlanganligi.

Yah'yo ibn Adiy (X asr)ning axloqiy ta'limoti. Yuksak fazilatlar: o'rtamiyonlik, insof, haybat, sabr, viqor, rafoqat, shafqat, vafo, kamtarlik va sahovat ekanligi. Yahyon ibn Adining ko'proq tarjima ishlari bilan shug'ullanganligi.

26-mavzu. Umar Xayyomning tabiiy-ilmiy va falsafiy qarashlari

Umar Xayyom (1048-1131)ning hayoti va ijodi. Tabiatshunoslik sohasidagi faoliyati. Isfahon rasadxonasida mutasaddilik qilganligi. «Malikshoh solnomasi» deb atalgan taqvimni yaratganligi. Tabiatshunoslikka bag'ishlangan uning o'nta risolasi bizgacha yetib kelganligi. Umar Xayyom borliq haqida. Borliq murakkab (ashyo, modda) va oddiy (birlamchl ibtidolar, birlamchi asoslar) narsalardan tashkil topganligi. Borliq, to'xtovsiz taraqqiyot holatida ekanligi. Borliq – ibtidosi va intihosi bo'lmagan doimiy oqim ekanligi. Umar Xayyomning ijtimoiy qarashlari. Uning "Ruboiyot"idagi inson, olam, modda va ruh haqidagi qarashlari.

27-mavzu. Tasavvuf falsafasi va uning Markaziy Osiyodagi oqimlari. Tasavvuf nazariyasi

Tasavvuf falsafasining paydo bo'lishi va rivoji: Abu Ali al-Xoris ibn Asad al-Anoziy al-Muhosibiy (781-857), Abu Boyazid Tayfur ibn Iso al-Bistomiy (857 v.e.), Mansur Xalloy (858-922), Abusayid Muhammad ibn Husayn as-Sulamiy(937-1021), Abu Said Mayhoni (967-1049), Yah'yo as-Suxravardiy (1191 v.e.), Jamoliddin Abul Faraj Abdurahmon ibn Ali Jandiy (1116-1201), Muhiyiddin ibn Arabiy (1165-1240), Jaloliddin Rumiy (XII asr).

Tasavvuf ta'limotining Markaziy Osiyoda shakllanishi va rivojlanishi. Yusuf Xamadoniy faoliyati. Xoja Ahmad Yassaviy qarashlari. Najmiddin Kubro ta'limoti. Xojagon tariqati. Abdulxoliq G'ijduvoni va Bahouddin Naqshband qarashlari. Yusuf Hamadoniy, Abdulxoliq G'ijduvoni va Bahouddin Naqshband tomonidan ishlab chiqilgan «rashha» - xulq-odob qoidalari va ularning ijtimoiy ahamiyati.

28-mavzu. Tasavvuf ilmini nazariy jihatdan shakllantirishda

Abu Homid G'azzoliy va Ibn Arabiylarning o'rni

Abu Homid G'azzoliy (1059-1111)ning hayoti va ijodi. G'azzoliy dunyoqarashi va ilohiyoti. «Ilyoi ulum ad-din» («Diniy ilmlarning jonlanishi»), «Tahofut ul-

falosifa) («Faylasuflarni rad etish»), «Kimyoi saodat» («Baxt-saodat yoki hikmat kaliti»), «Munqiz minal zilol» («Adashishlardan saqlovchi») nomi bilan mashhur bo'lgan asarlarida tasavvuf ilmining nazariy asoslarini yaratilganligi. G'azzoliyning bilish va axloq falsafasi.

Ibn Arabiy (1165-1240)ning hayoti va ijodi. Tasavvuf nazariyasi. Yirik asarlari bo'lgan «Al-futuhot ul-Makkiya» va «Fusus al-hikam»da ilgari surilgan vahdati vujud ta'limotining mohiyati va uning ahamiyati.

29-mavzu. Musulmon Ispaniyasi (Andaluziya)da falsafiy tafakkurning ravnaqi

Abu Bakr bin Yahyo ibn Bajja(vaf.1138)ning falsafiy qarashlari. Ibn Bajjaning falsafiy risolalari: «Insonning faol aql bilan qo'shilishi haqida», «Xayrlashuv maktubi», «Uzlatdagi hayot tarzi haqida», «Jon haqida». Uning insonlar yashaydigan olamni yagona haqiqiy olam deb bilganligi.

Ibn Tufayl (1110-1185)ning falsafiy qarashlari. Uning bilish nazariyasi. Bizgacha yetib kelgan yagona asari – «Yaqzon o'g'li Hay haqida qissa»sidagi falsafiy g'oyalar.

Ibn Rushd (1126-1198) falsafasi. Asarlari: «Raddiyani rad etish», «Mantiqqa oid asarlar», «Osmoniy jismlarning harakati haqida mulohazalar», «Zamon muammosi», «Birinchi harakatga keltiruvchi kuch haqida», «Abdiy va vaqtinchalik mavjudlik haqida mulohazalar», «Jon haqida fan muammolari», «Aql haqida mulohazalar», «Falsafa masalalari», «Din bilan falsafaning muvofiqligi haqida». Ularning mazmuni va mohiyati, ilmiy va falsafiy fikr rivojiga ta'siri.

30-mavzu. Fahriddin Roziy va Nasiriddin Tusiyning falsafiy qarashlari

Falsafa, kalom, mantiq va axloq falsafasining o'zaro munosabati. Fahriddin Roziy (1150-1209) ijodida kalom va falsafaning uyg'unligi. Nasiriddin Tusiyning (1201-1274) falsafiy, axloqiy va mantiqiy qarashlari, ularning keyingi falsafiy fikr rivojiga ta'siri.

KECHKI O'RTA ASRLAR VA YANGI DAVRDA MARKAZIY OSIYO, YAQIN VA O'RTA SHARQDA FALSAFA VA MADANIYAT **Kechki o'rta asrlarda Markaziy Osiyo, Yaqin va O'rta Sharqda falsafa va madaniyat**

31-mavzu. Temur va Temuriylar davrida tabily-ilmiy va ijtimoiy-falsafiy tafakkur rivoji

XIV-XV asrlarda Markaziy Osiyoda ijtimoiy-siyosiy ahvol. Amir Temur va uning ijtimoiy-siyosiy qarashlari. Temuriylar sulolasi davrida tabiiy-ilmiy va ijtimoiy-siyosiy bilimlarning rivoji.

Fan va madaniyatning Samarqand va Hirot maktablari. Mirzo Ulug'bek (1394-1449)ning hayoti, siyosiy va ilmiy faoliyati. Ulug'bek astronomik maktabining tabiiy-ilmiy fanlarning rivojidadagi roli. Xirotda «Boysung'ur akademiyasi», Samarqandda «Ulug'bek astronomiya maktabi»ning tashkil etilishi.

Alouddin Ali Qushchi (1403-1474)ning tabiiy-ilmiy qarashlari va uning dunyoqarashining ahamiyati.

32-mavzu. Sa'duddin binni Umar Taftazoniyning falsafiy qarashlari

Sa'duddin binni Umar Taftazoniy (1322-1392)ning asarlari: «Tahzib al-mantiq val-kalom» («Mantiq va kalomga sayqal berish»), «As-sa'diya», «Al-mutavval»(nutq san'atiga oid «Keng talqin»), «Al-maqosid at-tolibin» (falsafa va kalomga oid «Tolibi ilmlarning maqsadlari»), «Risola fi zovoe al-musallas» («Uch burchakning burchaklari haqida risola»). Ulardagi falsafiy g'oyalar va mantiq ilmining rivojlantirilishi.

Taftazoniyning qazo va qadar hamda iroda erkinligi haqidagi fikrlari.

33-mavzu. Mir Sayyid Sharif Jurjoniyning falsafiy qarashlari

Mir Sayyid Sharif Jurjoniyning (1339-1413) falsafiy qarashlari va mantig'i. Asarlari: «At-ta'rifob» («Ta'riflar»), «Usuli mantiqiyaya» («Mantiq usuli»), «Odob ul-munozara» («Munozara olib borishning qoidalari haqida risola»), «Kubro» («Katta dalil bo'la oladigan hukm»), «Avsat dar mantiq» («Mantiqda o'rta xulos»), «Sug'ro» («Kichik dalil bo'la oladigan hukm»), «Oinae gitanamo» («Dunyoni aks ettiruvchi ko'zgu»), «Risolat fi tahqiqil vujud» («Borliqni tahqiq qilish haqida risola»).

34-mavzu. Abdurahmon ibn Xaldunning ijtimoiy-falsafiy qarashlari

Yaqin va O'rta Sharq mamlakatlaridagi ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy hayot. Ibn Xaldun (1332-1406) va uning «Tarixga muqaddima» asari. Ideal jamiyat haqidagi ta'limoti. Adolatli jamiyat qurishning asosiy shartlari: odil (faylasuf) hukmdor, ijtimoiy mehnat taqsimoti, ayirboshlashga asoslangan iqtisodiy faoliyat, qulay geografik muhit, madaniy taraqqiyot va ma'rifatparvarlik. Ibn Xaldun inson, uning jamiyatdagi mavqei, axloqiy normalari to'g'risida. Ibn Xaldun ijtimoiy-falsafiy qarashlarining gumanistik xarakteri.

35-mavzu. Abdurahmon Jomiyning irfoniy qarashlari

Bedilning kalom va sufizmga munosabati. Bedil olamni bilish to'g'risida. Bedil ijodida inson va insoniylik muammosi. Bedil jamiyat va davlat to'g'risida. Uning axloq-odob haqidagi qarashlari. Bedil ijodining ijtimoiy ahamiyati.

39-mavzu. XIX asr boshida Movaraunnaxrda ijtimoiy- falsafiy, ma'naviy-ma'rifiy fikrlar

XIX asr boshida Qo'qonda markazlashgan feodal davlatining qaror topishi. "Qo'qon adabiy muhiti"ning rivojlanishi. An'anaviy ma'rifatchilik namoyandalari: Nodira (1792-1843), Uvaysiy (1789-1850), Dilshod Barno (1800-1906)ning dunyoqarashi va ma'naviy merosi.

XIX asr boshida Xiva xonligida ma'rifatparvarlik g'oyalarning rivojlanishi. Muhammadrizo Ogahiy (1809-1894) va Komil Xorazmiy (1825-1899)ning hayoti, ijodi va dunyoqarashi; insonarvarlik, yaxshilik va adolat to'g'risidagi fikrlari. Avaz O'tar (1884-1919) ijodida ma'rifatparvarlik g'oyalari va ijtimoiy qarashlarining gumanistik xarakteri.

40-41-mavzu. Turkistonda XIX asrning oxiri va XX asr boshida ma'rifatparvarlikning rivojlanishi

Turkistonda ma'rifatchilik madaniyati. Jadidchilikning ma'rifatparvarlik harakatlari va uning xalq ma'naviyatini ko'tarishda tutgan o'rni.

Ilk ma'rifatparvarlik davr namoyandalari: Ahmad Donish (1827-1897), Sattorxon Abdulg'ofurov (1843-1902), Berdah (1897-1900), Sattorxon Abdulg'afforov(1843-1901), Muhammad Aminxo'ja Muqimiy (1850-1903) ning hayoti va ijodiy faoliyati.

Ahmad Donish(1827-1897)ning ijtimoiy-falsafiy, siyosiy qarashlari. Uning «Navodir ul-vaqo» asarida ijtimoiy-falsafiy fikrlarning bayon etilishi. Ahmad Donish davlatni boshqarish va uning shakllari to'g'risida. Uning axloqiy-estetik qarashlari va ularning ahamiyati.

Berdaq (1827-1900) va Sattorxon Abdulg'afforov(1843-1901)ning asarlaridagi tabiiy-ilmiy hamda falsafiy g'oyalar

Markaziy Osiyolik mutafakkirlar *Berdaq* (1827-1900) va *Sattorxon Abdulg'afforov*(1843-1901)ning asarlaridagi tabiiy-ilmiy hamda falsafiy g'oyalar. Ularning jamiyat taraqqiyotini ilm-fan rivoji va xalqni ma'rifatli qilish bilan o'zaro uyg'unlikda ko'rilganligi. Ma'naviy-ma'rifiy va ijtimoiy-siyosiy g'oyalarning xalqning milliy o'zligini shakllanishiga ta'siri.

42-mavzu. Turkistonda XIX asrning oxiri va XX asr boshida jadidchilikning rivojlanishi

Jadidchilar harakatining nazariyotchilaridan biri *Mahmudxo'ja Behbudiy* (1875-1919) tomonidan dunyoviy bilimlar va madaniyatni targ'ib qilinishi. Behbudiy publisistik asarlarida millat hayotidagi illatlar va ijtimoiy masalalarning tahlili. Behbudiyning drammatik asarlarida axloqiy, ijtimoiy, estetik g'oyalarning o'ziga xos ifodalanishi.

*Munavvar Qori (1878-1931), Abdulla Avloniy(1878-1934)*larning mamlakatni taraqqiy ettirish maqsadida olib borgan ishlari va ijtimoiy-siyosiy fikrlari. Ularning Turkistonda milliy mustaqillik uchun harakatlarning rivojlanishidagi faol xizmatlari.

*Abdurauf Fitrat (1884-1938)*ning ijtimoiy-falsafiy qarashlari. Fitrat tomonidan Turkiston ijtimoiy-ma'naviy hayotidagi salbiy illatlarni bartaraf etish choralariga oid takliflari. Diniy mutaassiblik va aqidaparastlikka qarshi islom dini asoslarini ilmiy-nazariy o'rganishni targ'ib etilishining ahamiyati. «Rahbari Najot» asaridagi ijtimoiy g'oyalar. «Oyna» asarida milliy oilaviy muammolar va munosabatlar tahlil.

Abdulhamid Cho'lpon (1896-1937) ijodida ijtimoiy-siyosiy fikrlar, millatparvarlik g'oyalari. «Kecha va kunduz» romanida mustamlaka siyosatiga nafratning aks etishi va ijtimoiy-siyosiy hayotning tahlili. Cho'lpon nazmiy ijodida tun va zulmatning g'oyaviy munosabati. XX asrning 20-yillarida O'zbekistonda «bosqinchilik» deb nomlangan milliy ozodlik harakatining mohiyati. Jadid ziyolilari istibdod siyosatining qurboni bo'lganligi va ular ijodining bugungi kundagi ahamiyati.

43-mavzu. Yangi va eng yangi davrda O'zbekiston madaniyati

Mustabid tuzum sharoitida Markaziy Osiyo xalqlari madaniyati. Mustamlakachilik siyosatining milliy madaniyat rivojiga salbiy ta'siri.

Mustaqillik arafasida va mustaqillikning ilk yillarida O'zbekistonning ma'naviy madaniy hayotini mustabid tuzum asoratidan ozod etish maqsadida amalga oshirilgan ishlar. Milliy qadriyatlar va ma'naviy merosga munosabatning tubdan o'zgarishi. Ma'naviy ma'rifiy islohotlar - jamiyat taraqqiyotining ustuvor yo'nalishi sifatida. O'zbekiston jamiyatida ziyolilarning tutgan o'rni. Ta'lim taraqqiyoti, uning o'ziga xos xususiyatlari. Ilm-fan taraqqiyoti va uning ta'lim sohasi bilan integratsiyasi. Mustaqillik yillarida san'at sohasining rivojlanishi uchun yaratilgan yangi imkoniyatlar.

44-mavzu. Yangi va eng yangi davrda Usmoniyilar davlati ijtimoiy falsafiy tafakkuri va madaniyati

XVII–XIX asr boshlarida Usmoniylar imperiyasi madaniyati. Usmoniylar davlatida ijtimoiy falsafiy tafakkur rivoji. Ma’rifatparvarlik harakatining shakllanishi. Eng yangi davrda Turkiya madaniyati.

45-46 -mavzu. Yangi va eng yangi davrda Eron va Afg‘oniston ijtimoiy falsafiy tafakkuri va madaniyati

XVII –XX asr boshlarida Eron madaniyati. Ma’rifatparvarlik harakatining shakllanishi. XVII–XX asr boshlarida Afg‘oniston madaniyati. Eng yangi davrda Eron madaniyati. Eng yangi davrda Afg‘oniston madaniyati.

47-mavzu. Yangi va eng yangi davrda Arab dunyosi ijtimoiy falsafiy tafakkuri va madaniyati

XVII–XX asr boshlarida arab xalqlari madaniyati. An-Nahda harakati. Arab ma’rifatparvarlik harakatining shakllanishi. Panarabizm mafkurasining shakllanishi. Eng yangi davrda arab mamlakatlari madaniyati.

48-mavzu. Yangi va eng yangi davrda Afrika xalqlari ijtimoiy falsafiy tafakkuri va madaniyati

XVII–XX asr boshlarida Afrika qit’asi xalqlari madaniyatining xususiyatlari

HINDISTON FALSAFASI VA MADANIYATI

49-mavzu. Qadimgi Hindiston madaniyati

Hind vodiysida Moxendjo-Daro va Xarappa madaniyatining shakllanishi. Qadimgi hind jamiyatining vedalar va buddaviy davrlaridagi tuzilishi. «Artxa-shastra» qadimgi hind jamiyatini boshqarishga oid manba sifatida. Diniy e’tiqodlar: hinduizm, buddaviylik, jaynizm. Adabiyot. Qadimgi hind eposlari. Me’morchilik va tasviriy san’at.

50-mavzu. Vedalar falsafasi

Vedalarda oriylarning ibtidoiy dunyoqarashi aks etganligi. Dunyoning paydo bo’lishi va hamma narsa asosida birinchi ibtido sifatida suv turishi haqidagi rivo-yatlar. Madhiyalardan iborat bo’lgan Rigveda, Samaveda, Yadjurveda, Atxarvaveda. Agni, Indra, Mitra, Varuna, Soma, Ushas, Ashvinam, Marutam ismli xudolarga murojaat. Vedalar bilan bog’liq sutralar avvalo diniy marosimlarga va huquq muammolariga bag’ishlanganligi.

51-mavzu. Upanishadlar falsafasi

XVII–XIX asr boshlarida Usmoniylar imperiyasi madaniyati. Usmoniylar davlatida ijtimoiy falsafiy tafakkur rivoji. Ma’rifatparvarlik harakatining shakllanishi. Eng yangi davrda Turkiya madaniyati.

45-46 -mavzu. Yangi va eng yangi davrda Eron va Afg’oniston ijtimoiy falsafiy tafakkuri va madaniyati

XVII –XX asr boshlarida Eron madaniyati. Ma’rifatparvarlik harakatining shakllanishi. XVII–XX asr boshlarida Afg’oniston madaniyati. Eng yangi davrda Eron madaniyati. Eng yangi davrda Afg’oniston madaniyati.

47-mavzu. Yangi va eng yangi davrda Arab dunyosi ijtimoiy falsafiy tafakkuri va madaniyati

XVII–XX asr boshlarida arab xalqlari madaniyati. An-Nahda harakati. Arab ma’rifatparvarlik harakatining shakllanishi. Panarabizm mafkurasining shakllanishi. Eng yangi davrda arab mamlakatlari madaniyati.

48-mavzu. Yangi va eng yangi davrda Afrika xalqlari ijtimoiy falsafiy tafakkuri va madaniyati

XVII–XX asr boshlarida Afrika qit’asi xalqlari madaniyatining xususiyatlari

HINDISTON FALSAFASI VA MADANIYATI

49-mavzu. Qadimgi Hindiston madaniyati

Hind vodiysida Moxendjo-Daro va Xarappa madaniyatining shakllanishi. Qadimgi hind jamiyatining vedalar va buddaviy davrlaridagi tuzilishi. «Artxashastra» qadimgi hind jamiyatini boshqarishga oid manba sifatida. Diniy e’tiqodlar: hinduizm, buddaviylik, jaynizm. Adabiyot. Qadimgi hind eposlari. Me’morchilik va tasviriy san’at.

50-mavzu. Vedalar falsafasi

Vedalarda oriylarning ibtidoiy dunyoqarashi aks etganligi. Dunyoning paydo bo’lishi va hamma narsa asosida birinchi ibtido sifatida suv turishi haqidagi rivoyatlar. Madhiyalardan iborat bo’lgan Rigveda, Samaveda, Yadjurveda, Atxaraveda. Agni, Indra, Mitra, Varuna, Soma, Ushas, Ashvinam, Marutam ismli xudolarga murojaat. Vedalar bilan bog’liq sutralar avvalo diniy marosimlarga va huquq muammolariga bag’ishlanganligi.

51-mavzu. Upanishadlar falsafasi

Upanishadlar Hindistonning falsafiy-diniy asarlar turkumi ekanligi. Borliqning yagonaligi haqidagi ta'limotning yangicha talqini. Hayot charxi g'oyasi. Upanishadlarning Bxagavadgita ko'rsatgan ta'siri. Upanishadlar falsafasining ko'p jihatlari Sankhya va Yoga, qisman Mimansa yo'nalishlari bilan umumiylikka ega ekanligi. Upanishadlarning Rammoxan Roy, Gandi va boshqa mutafakkirlarning dunyoqarashiga ta'siri.

52-mavzu. Buddaviylik diniy-falsafiy ta'limoti

Budda ta'limotining yoyilishi va unda insonlarning tengligini e'lon qilinishi. Buddaviylikning qadimgi Hind jamiyatida mavjud bo'lgan tabaqa (kasta)larga bo'linishga va kohinlarga qarshi chiqqanligi. Barcha insonlarning tengligini e'lon qilinishi buddaviylikning keng yoyilishiga sabab bo'lganligi. Buddaviylikning falsafiy mazmuni. Draxma-zarrachalar dunyoviy ashyolarning hujayralari kabi butun moddiy va ruhiy olamning jaryonlarida harakatda bo'lib, har lahzada shu'lanib va o'chib turishi. Buddaviylikning bilish nazariyasi. Mavjud insoniy hayot – faqat ilgarigi mavjudlikning xulosasi ekanligi. Buddaviylikda dialektik xarakterga ega bo'lgan “bo'linib turuvchi oqim” tushunchasining ishlab chiqilganligi. Buddaviylikning yo'nalishlari: Vaybxashika, Sautrantika, Madxyamika, Yogachara.

53-mavzu. Jaynizm diniy-falsafiy ta'limoti

Jaynizm insonning jamiyatdagi o'rni. Inson shaxsining mohiyati ikki xususiyatga – moddiy (adjiva) va ruhiy (jiva)ga egaligi. Hayot charxi tushunchasi. Jaynizm ta'limotida sanaviyat (dualizm). Bu dunyoning yaratilmagan va buzilmaydigan ikki azaliy ibtido (javhar)dan yaratilganligi. Borliqning ikki shakli: mukammal va nomukammal borliq. Nomukammal borliqdan mukammallikka o'tishda hal qiluvchi vazifani shaxsning axloqiy tarbiyasi o'ynashligi. Aximsa, ya'ni hech bir tirik jonzodga ozor etkazmaslik talabi jaynizm axloqiy tizimining o'ziga xos xususiyati ekanligi. Jaynizmning axloqiy tamoyillari.

54-mavzu. Hind mumtoz falsafiy maktablari:

Hinduviylik Chorvoqlar, Yoga

Qadimgi Hindiston falsafasida moddiyunchilik tamoyillari. Lokayatalar («bu dunyoga yo'nalish») yoki chorvoqlar ta'limotiga ko'ra, inson to'rt moddiy unsurdan: tuproq, suv, olov, havodan tashkil topganligi. Chorvoqlar mantiqiy usullar yordamida an'anaviy aqidalarni shubha ostiga olganliklari. Hinduviylik falsafiy asosining olti tizimi. Hinduviylikning eng mashhur asari «Bxadavatgita» («Ilohiy qo'shiq») axloqiy masalalarga bag'ishlanganligi. Yoga – ruhiy tushunchalarni tekshirishga va amalda ruhiy ta'limotga katta e'tibor berganligi. Donishmand Patanjala qarashlari.

55-mavzu. Vaysheshika, Nyaya va Mimansa mumtoz falsafiy maktablari ta'limotlari

«Vayshe – shika – sutra» kitobining muallifi deb hisoblanadigan Kanadaning hikmatli soʻzlaridan iborat ekanligi. Nyaya maktabida asosiy eʼtibor mantiq va bilish nazariyasi masalalariga qaratilganligi. Mimansa tashqi dunyoning voqeʼligini bimoya qilib, uni Xudo yoki ruh tomonidan yaratilganligi va boshqarilishini inkor etganligi.

56-mavzu. Vedanta va Sankhya mumtoz falsafiy maktablari ta'limotlari

Vedanta yoki uttara-mimansa (sanskritcha – oliy tadqiqot) – hind falsafasining obʼyektiv idealistik tizimi ekanligi. Vedanta tarixidagi muhim bosqich Ramanudji va uning izdoshlarining (XVIII asr) ijodi ekanligi.

Sankhya asoschisi donishmand Kapila ekanligi. Sankhya ta'limotiga koʻra, dunyoning birinchi sababi – prakriti ekanligi. Prakritining his-tuygʻu bilan qabul qilib olinadigan dunyoviy mohiyatlarga aylanishi uch sifatiy unsur boʻlgan rajas (intilish), tamas (qorongʻilik) va sattva (aniqlik) taʼsirida kelib chiqishi mumkinligi. Sankhyada prakriti bilan bir qatorda, dunyoning moddiy asosidan mustaqil boʻlgan Purushi (mutlaq ruh)ning ham mavjudligi tan olinishi.

57-mavzu. Oʻrta asrlarda Hindiston madaniyati.

Guptalar sulolasi hukmronligi davrida madaniyat ravnaqi. Meʼmorchilik. Gʻor ichiga ibodatxonalar qurilishi. Haykaltaroshlikning rivojlanishi. Ilk oʻrta asrlarda mahalliy tillarda, shuningdek sanskritda sheʼriy asarlarni yaratish anʼanalarining shakllanishi. Jamiyatning maʼnaviy hayotida diniy pandnoma asarlar: “Maxabxarata”, “Ramayana”ning oʻrni va ahamiyati. Ibadatxonalarda qoʻshiq va raqs sanʼati markazlarining tashkil topishi.

58-mavzu. IV-X asrlarda Hindistonda falsafiy fikrlar rivoji

Bxakti harakatining rivojlanishi. Chorvaka-Lokayata, Sankhya, Nyaya, Mimansa, Vaysheshika falsafiy taʼlimotlarining sharhlanishi. Ishvarakrishna risolasi. Dunyoning moddiy ibtidosi – prakriti (modda, tabiat) ekanligi. Mutlaq ruh-purushining mavjudligi. Patanjali yogaga bagʻishlab yozgan asarining Vyasa va Vachaspati tomonidan sharhlanishi. Mimansaning Vedalarga qaytishga chaqirigʻi. Prabhakara va Kumarila taʼlimoti.

59-mavzu. Hindistonda Vedanta va buddaviylik diniy-falsafiy

ta'limotlarining rivojlanishi

Vedanta so'zining ma'nosi. «Vedanta sutra»ning tarkibiy tuzilishi. Vedanta rivojida Shankara (VIII–IX asr) o'rtasi va Ramanudji (XII–XIII asr) sharhlarining ahamiyati. Madxva, Vallabxa va Nimbaraka sharhlari. Braxma dunyo mavjudligining mutlaq ruhi ekanligi. Hinduviylik islohcilari bo'lgan Vivekananda (1862-1902), Ramana Maxarashi va boshqalarning vedanta ta'limotiga tayanganliklari.

Buddaviylik ta'limoti markazida to'rt xayrli haqiqatning yotganligi. Insonning mavjudligi azob-uqubat bilan chambarchas bog'liq ekanligi.(1). Azob-uqubatning sababi shodlik va ehtiros orqali qayta tug'ilishga olib boruvchi ishtiyoq (trshna) ekanligi (2). Azob-uqubat sababini bartaraf etish shu ishtiyoqni yo'qotishda ekanligi(3). Azob-uqubatni bartaraf etishga olib boruvchi yo'l – to'g'ri fikr yuritish, to'g'ri qaror chiqarish, to'g'ri nutq, to'g'ri hayot, to'g'ri intilish, to'g'ri diqqat-e'tibor va to'g'ri mushohada. (4).

60-mavzu. XI-XIV asrlarda Hindistonda diniy-falsafiy fikrlar rivoji.

Bxakti harakati va uning diniy-falsafiy ta'limoti. Kabir va Tulsidas hayoti va ijodi. «Sarva-darshana-sangraxa» muallifi. Madxavacharya (XIV), Vedalar va Upanishadlar sharhchisi Sayana (XIV).

61-mavzu. Islomning Hindistonga yoyilishi va tasavvuf falsafasining shakllanishi.

XI-XII asrlar davomida Hindistonga Mahmud G'aznaviy va boshqa fotihlar tomonidan qilingan yurishlar natijasida islomning yoyilganligi. Suxravardiya, Chishtiya va Naqshbandiya kabi tasavvuf oqimlarining kirib borishi. Dehli sultonligi.

62-mavzu. Amir Xisrav Dehlaviyning falsafiy qarashlari.

Amir Xisrav Dehlaviyning (1253y.tug'ilgan) Hindiston fani va madaniyati taraqqiyotiga katta hissa qo'shganligi. Chishtiya tariqatiga mansub bo'lgan Xisrav Dehlaviy 1 million misradan iborat asar yozganligi. Mashhur «Hamsa», «Hasht bexisht» asarlari. Uning ijtimoiy, siyosiy va axloqiy ta'limoti. «Ijozi Xusravi» («Xusrav ajoyibotlari») kitobida falsafiy va axloqiy masalalar: tasavvufiy g'oyalarning yoritilganligi.

63-mavzu. Hindistonda Boburiylar davri ijtimoiy falsafiy tafakkur rivoji va madaniyati.

Bobur va uning vorislari hukmronligi davrida hind madaniyatining yangi taraqqiyot bosqichiga ko'tarilishi. Me'morchilik. Miniatyura san'ati. Hindistonda islom tafakkuri yo'nalishlari va tasavvuf. "Sulxi kulliy".

64-mavzu. Shoh Valiullohning ijtimoiy-siyosiy qarashlari

XVIII asrda ijod etgan buyuk hind mutafakkiri Valiulloh o'z davrining ensiklopedik olimi ekanligi. Valiulloh o'zining «Hujjatul Alloh al-Balig'on» asarida ideal jamiyat tuzishni orzu qilganligi. U Boburiylar sulolasining qayta tiklanishi tarafdori bo'lganligi. Ilohiyot va falsafaga oid 50 dan ortiq asarida ijtimoiy muammolarni ko'tarib chiqqanligi. Uning fikricha, hinduviylik dini bilan islomning mohiyati bir ekanligi. Valiulloh hindlar bilan musulmonlarning birligi uchun kurashganligi. U odil jamiyat haqida fikr yuritib, inson faqat «Alloh bandasi» emas, balki muayyan jamiyatning a'zosi ekanligini ta'kidlaganligi. Uningcha, har bir kishi davlat oldida o'z javobgarligini his etishi kerakligi.

65-mavzu. XVIII asrda Hindistonda «Uyg'onish davri» falsafasi.

Ma'rifatchilikning rivojlanishi.

Ram Mohan Ray va Mirzo Asadulloxon G'olibning ijtimoiy-axloqiy qarashlari

XVIII asr o'rtalarida Boburiylar sulolasining tugatilishi. XIX asr o'rtalarida inglizlar Hindistonda o'z hokimiyatlarini o'rnatganliklari. Ular Hindistonda siyosiy va iqtisodiy hukmronligini mustahkamlash maqsadida hind xalqini g'oyaviy jihatdan bo'ysundirishga, missionerlar va ularning turli tashkilotlari yordamida hindistonliklarni xristian diniga e'tiqod qildirishga uringanliklari. Butun mamlakat bo'ylab «xristianlikdan xalos bo'lish», «o'z dinini himoya qilish uchun kurash» shiorining keng yoyilganligi.

XVIII asr oxiri - XIX asr boshlarida Hindistonda ma'rifatparvarlik va diniy islohcilik g'oyaviy oqimi vujudga kelganligi. Bu oqimning ilk namoyandasi bengaliyalik Ram Mohan Ray (1772-1833) mamlakatdagi qashshoqlikni ma'rifatning yo'qligidan deb bilganligi. U dunyoviy maktablar ochib, bir necha gazetalarni nashr etganligi. U hind xalqini Yevropa madaniyati bilan tanishtirishga harakat qilganligi.

Mirzo G'olib (1797-1869) qoldirgan boy ilmiy-adabiy meros faqat Hindiston va Pokiston xalqlarining emas, balki jahon adabiyotining, barcha erksevar xalqlarining boyligi ekanligi. O'zbekiston Fanlar akademiyasi Sharqshunoslik institutida Mirzo G'olibning bir forsiy kulliyoti va uch devoni saqlanayotganligi. 1965 yili «O'zbekiston» badiiy adabiyot nashriyoti Mirzo G'olibning g'azallar to'plamini «Shaydo» nomi bilan o'zbek tilida nashr etganligi. Uning bobokaloni Tursunbekxon samarqandlik bo'lib, turk

xonadoniga mansub amir ekanligi. Tursunbekxon o'g'li Qo'qonbekxon, ya'ni mutafakkirning bobosi 1730 yilda Samarqanddan Hindistonga ko'chganligi. Mirzo G'olib ikki tilda – urdu va forsiyda, nasrda ham, nazmda ham samarali ijod etgan shoir, adib, tarixchi va jamiyatshunos ekanligi.

66-mavzu. Dayyananda Sarasvati, Sayid Ahmadxon, Ramakrishnaning diniy-falsafiy va ma'rifiy qarashlari

Ma'rifatparvar mutafakkir Dayyananda Sarasvati (1824-1883) «Vedalarga qaytish» shiorini maydonga tashlaganligi. 1887 yili Madrasda «hindlarning eski shakldagi dinini himoya qilish va xristian missionerlariga qarshi kurash» maxsus jamiyati tuzilganligi. Xristian missionerlari va ularning mafkurasiga Sayid Ahmadxon (1817-1848) ham qarshi chiqqanligi. U ma'rifatparvar va islom dini islohchisi ekanligi. Sayid Ahmadxon g'oyalari uning shogirdlari – Altof Husayn Xoli va Shibli Nu'moniy davom ettirganliklari.

Ramakrishna Paramaxansa (1834-1886) diniy islohchilardan biri bo'lib, Vedanta falsafasini o'zi yashagan davrga moslab isloh qilishni targ'ib etganligi. U o'z ta'limotini «insonga xizmat qiluvchi ta'limot» deb hisoblanganligi. Uningcha, har bir insonda xudoni ko'rmoq kerakligi.

67-mavzu. Qadimgi Xitoyda madaniyat va falsafiy tafakkurning rivojlanishi. Xitoy ma'rifatchiligining mumtoz kitoblari

Qadimgi Xitoy madaniyatining o'ziga xosligi. Xitoy iyerogliflar, Xitoy devoirining qurilishi. Terakotta haykallari, xitoy chinnisi.

Buyuk ipak yo'li savdo-sotiq, diplomatiya aloqalari, shuningdek diniy va ma'naviy qadriyatlarni tarqalish yo'li sifatida.

Falsafaning “oltin asri”. Konfutsiy falsafasi. Daosizm ta'limotining mohiyati.

Xitoy ma'rifatchiligi mumtoz kitoblarining kelib chiqishi. “O'zgarishlar kitobi” (mil.av.XII-VI asrlar)da dunyo va inson haqidagi birinchi tasavvurlar aks ettirilganligi. Ashulalar kitobi (mil.av. XI–VI asrlar). Kitobning Xitoy she'riyati uchun namuna bo'lganligi. Tarix kitobi (mil.av. birinchi ming yillik boshi) tarixiy voqealarni aks ettirgan rasmiy hujjatlar to'plami ekanligi. “Bahor va kuz” kitobi Lu davlatining (mil.av.VII-V asrlar) solnomasi ekanligi.

Yuzta maktab davri (mil.av.VI–II asrlar). Ilk konfusiychilikni davlat mafkurasiga aylantirganligi. Dun Chjunshu mumtoz kitoblarning muallifi sifatida Konfusiyni ko'rsatganligi. Urf-odatlar va marosimlar kitobi (mil.av. IV-I asrlar).

**68-mavzu. Qadimgi Xitoyning asosiy falsafiy maktablari.
Konfusiylar va konfusiychilik**

Sin sulolasining 221 yilda hokimiyat tepasiga kelishi. U Xitoyni yagona davlatga qaytadan birlashtirganligi. Xan sulolasi tarixchisi Sima Tan (vaf. mil.av. 110 yil) tomonidan nomlari keltirigan olti falsafiy yoʻnalish:

1. In va Yan maktabi (In Yan szya);
2. Konfusiychilik maktabi (Ju szya);
3. Moistlar maktabi (Mo szya);
4. Ismlar maktabi (Min szya);
5. Huquqshunoslar maktabi, legistlar (Fa szya);
6. Yoʻllar va kuch-quvvat maktabi, daochilar(Dao de szya, Dao szya).

Konfusiylar qadimgi ajdodlar donishmandligining sharhlovchisi. Osmon va ruhlar. Oʻtmishni muqaddaslashtirish. Axloq. Davlatni boshqarish. Konfusiylar adolat haqida. Konfusiylar «Olijanob er kishi» aqidasi. Konfusiylar bilim haqida. Konfusiychilik – Konfusiylar izdoshlarining taʼlimoti ekanligi.

69-mavzu. Men szining borliq, jamiyat va inson haqidagi taʼlimoti.

Men-szi (mil.av. 372-289) inson tabiati haqida. Men-szi olijanoblik (syao ti) haqida. Uning hukmdor haqidagi fikrlari. Hukmdorga xos xususiyat insonparvarlikka (Jen chjen) amal qilmoq ekanligi. Insonning osmon qonunlari asosida yashash aqidasi.

70-mavzu. Syun-szining borliq, bilish nazariyasi va jamiyat haqidagi taʼlimoti

Syun-szi konfusiychilik maktabining yirik vakili ekanligi. Uning Osmonni moddiyuncha tushunishi. «Suv va olovda energiya bor, ammo hayot yoʻq; koʻkatlar va daraxtlarda hayot bor, ammo ong yoʻq; qushlar va hayvonlarda ong bor, ammo burch his-tuygʻusi yoʻq. Insonda energiya, hayot, ong va bundan tashqari burch his-tuygʻusi bor. Shuning uchun u osmon ostidagi dunyoning eng olijanob mavjudotidir» gʻoyasi. Syun-szi til va aql haqida.

71-mavzu. Moizm. Konfusiychilikning tanqidi. Bilish nazariyasi

Moizmning konfusiychilik taʼlimotiga tubdan qarama-qarshiligi. Jamiyat, umumiy muhabbat haqidagi taʼlimot. Pasifizm (hech narsaga ozor bermaslik) tamoyili. Mo-szi (mil.av. 479–391) hayoti va dunyoqarashi. Moizm bilim haqida. Mo-szining mantiqiy taʼlimoti.

72-mavzu. Daosizm. Lao-szi qarashlari va «Dao de szin» kitobi

Dao maktabining vujudga kelishi. Daosizmning uch maktabi: Yan Chju, Lao-szi va Chjuan-szi. Daosizm tabiat va inson haqida. «Dao» dunyoning ibtidosi, asosi va qonuni. «Dao de szin» kitobi borliq haqida. Daosizm insonning bosh hayotiy vazifasi haqida. Chjuan-szi «tabiiy» tartib haqida. Uning tomonidan haqiqatni bilish usulining ishlab chiqilishi. Inson va olam yagona birliqni tashkil etishi.

Dao tushunchasining o'zgarib borishi. «Dao» istilohi «yo'l», «yo'nalish» ma'nosini anglatganligi. «Axloqiy me'yor» («Dao-de») tushunchasi. Daoning «ilohiy yo'l» sifatidagi talqini. Daosizmda yangi sxolastik oqimning vujudga kelishi. Abadiy, o'z-o'zicha mavjud bo'lgan g'oyaviy ibtido (li) moddiylik (si) dan oldin vujudga kelishi va ashyolar dunyosini boshqarishi.

Daosizmning ijtimoiy-axloqiy ta'limoti. Taqdirga ishonish nazariyasi. Yan Chjuning ashyolarning o'zgarishi haqidagi karashlari. Daosizmning Dao-lincha (II asr) talqini. Daosizmda baxt-saodat g'oyasi. Daosizm maslakdoshlari tabobat va astronomiya fanlarini ham o'rganganliklari.

73-mavzu. In-yan falsafiy maktabi. In, Yan va besh birinchi unsurlar

Si – birinchi ibtido sifatida. Uning eng kichik zarrachalar ko'rinishidagi dunyoning moddiy ibtidosini anglatganligi. «Iszin» («Muqaddas o'zgarishlar kitobi») falsafasining mohiyati. Chju Si ta'limoti va maktabi. Dualistik aqida bo'lgan ikki ibtido – g'oyaviy, birlamchi «Li» va ikkilamchi moddiy «Si»ning rivojlanishi haqidagi qarash. «Li» insoniy xohish va niyatlar bilan qo'shilgan tabiiy usul bo'lib, xayrli ishga ham, zalolatga ham og'ishi mumkin bo'lgan insoniy aql ekanligi.

In va Yandan moddiy dunyo, jamiyat, g'oyalar, madaniyat va axloqni vujudga kelishi. Inyanszya falsafiy maktabi. «Harakatdagi besh ibtidoni aylanib turishining axloqiy sifatleri» risolasi. Chjou Dunining davlat qurilishi nazariyasi.

74-mavzu. Ismlar maktabi. Gunsun Lunning mantiqiy ta'limoti.

Legizm maktabi

Xuey Shi (mil.av. 350-260) birinchi bo'lib ashyolarning tashqi xususiyatlari ularning ismlariga unchalik muvofiq emasligiga e'tibor berganligi. Gunsun Lun (mil.av. 325-250) ashyolar nomlanishining tadqiq qilganligi. «Tun byan lun» («O'zgarishlar haqidagi tushuntirish»)da Gunsun Lun «noto'g'ri»ni «to'g'ri» bilan, «to'g'ri»ni esa «noto'g'ri» vositasida tadqiq qilish qoidasining ilgari surganligi.

Legizm maktabi. Shan Yan (mil.av. 390-338) mustabid davlat nazariyasi asoschisi. Xan Fey-szi (mil.av. 280-233) qarashiari. Byurokratiya ustidan nazorat o'rnatish usuli haqida. O'tmishni qaytarish kerak emasligi va yangi tarixiy voqeelikka, yangi tarzda boshqaruv vositalari muvofiq kelishi haqidagi qarashlar. Eklektik nazariyalar (Guan-szl, Lyuy Bu Vey).

75-mavzu. O'rta asrlarda Xitoy madaniyati. I-IX asrlardagi Xitoy falsafasi

XI–XIII asrlarda Xitoyda shahar madaniyatining shakllanishi. Xommom, dorixona, oshxona, narsalarni ijaraga olish punktlari, ko'chalarni tozalash, o't o'chirish xizmatlarining tashkil etilishi. Porox, chinni, kitob nashr etishning kashf etilishi. Adabiyot va tasviriy san'atdagi yangi janrlarning shakllanishi. Kalligrafiya va rassomchilikka qiziqishning ortishi. X asr oxirida Nankin (Janubiy Tan poytaxti) da tasviriy san'at Akademiyasining tashkil topishi. Davlat va xususiy maktablarning ochilishi. Og'zaki til (syaasho)dan zamonaviy tilga yaqin yozma adabiy til (venyan)ning ajralib chiqishi.

Van Chun (milodiy 27-97) falsafasi. Mistika va idealizmga qarshi kurashda ilg'or g'oyalarni rivojlantirganligi. Uning «Lun xen» deb atalgan asarida Loa Szi va uning izdoshlari tomonidan yaratilgan falsafiy-materialistik ta'limotlarni rivojlantirilishi. Konfusiychilarning inson harakatlarini doimo kuzatuvchi va irodasiga bo'ysunmaganida jazo beruvchi samo haqidagi mistik ta'limotini inkor etgani.

Bao Szin-yan (IV asr) – mistiklar ilgari surgan ijtimoiy tengsizlik va zo'rvonlikka asoslangan ijtimoiy tartibning ilohiy kelib chiqishi haqidagi ta'limotni rad etganligi.

Ge Xun (V asr) – «dao» ta'limotining yirik namoyandasi sifatida daoni abadiyatga erishish yo'li tarzida tushungani.

Fan Chjen (VI asr) – o'z davrining yirik siyosiy arbobi bo'lib, uzoq davr saroy lavozimlarida ishlagani. Fan Chjen buddaviylik mistikasini rad etib, inson ruhini tanadan ajralmasligi haqidagi materialistik nazariyani rivojlantirganligi.

Lyuy Say (VII asr) – qadimgi materialist Van Chunning ta'limotini rivojlantirib, mistikaga qarshi chiqqanligi. Dunyoning o'z-o'zicha mavjud, barcha narsalar «si» moddiy qismdan iborat hamda bu narsalarga o'zgarish va harakat xos, deb hisoblaganligi.

Pey Vey (X asr) – ta'limotida asosan, borliq va noborliq (yo'qlik) o'rtaqidagi munosabatni aniqlash muhim ahamiyat kasb etgani. Uning fikricha, dunyoning asosini moddiy borliq tashkil etishi.

76-mavzu. Xitoyda Sun davri falsafasi

X asrning oxirida Xitoyda tarixiy shart-sharoit. IX-XII asrlarda neokonfusiychilikning shakllanishi va keng tarqalishi. Yangi konfusiychilik rivojining birinchi bosqichida mazkur g'oyaviy oqim ichida materializm va idealizm o'rtasida keskin kurash borganligi. Chjou Duni (1017-1073) va Chjan Szay (1020-1077)larning moddiyuncha qarashlari. Chen Xao(1032-1085) va Chen I (1033-1107)larning idealistik ta'limoti. Chju Si (1130-1200)ning falsafiy qarashlari. Chju Si yangi konfusiychilikning eng yirik vakili ekanligi.

77-mavzu. XV-XVIII asrlarda Xitoyda ijtimoiy-falsafiy fikr rivoji

XV-XVI asrlarda Xitoyda subyektiv idealist Van Yanminning (Van shou-jen; 1472-1529) maktabi keng tarqalganligi. Van Yanmin falsafasi. Inson bilimi tug'ma bo'lib, tajriba esa faqat shak-shubha va afsus-nadomatga olib kelishligi. Obyektiv dunyo asosida ong yotganligi. Bilish jarayoni intuisiyaga asoslanishi. Bilish obyekt ash-yolar emas, balki subyekt fikri ekanligi.

Van Chuan-shan(1619-1692), Xuan Szunsi(1610-1696), Ku Tinlin(1613-1682), Day Chjen(1723-1777) ning falsafiy qarashlari.

78-mavzu. Yangi va Eng yangi davrda Xitoy madaniyati va falsafasi

XVII-XIX asrning boshlarida Xitoyda ijtimoiy fikr va madaniyat. XIX asr oxir –XX asr boshlarida Xitoyda ijtimoiy fikr va madaniyati rivojlanishining asosiy tendensiyalari. Yangi tarix davri madaniyati, aniq fanlarning rivojlanishi, madaniy islohotlar, badiiy adabiyot, ma'naviy madaniyat, ilmiy fikr, Sharq va G'arb madaniyatining o'zaro ta'siri.

Eng yangi davr tarixi madaniyati. XX asr fani. Globallashuv sharoitida milliy madaniyatning o'ziga xosligini asrab qolish zaruratining yuzaga kelishi. Falsafiy va ijtimoiy fikrdagi o'zgarishlar. San'atda va adabiyotda vorisiylik va modernizatsiya jarayoni. Ommaviy madaniyatga munosabat.

KOREYA VA YAPONIYA FALSAFASI VA MADANIYATI

79-mavzu. Qadimiy Koreyadagi diniy-mifologik tasavvurlar va dastlabki falsafiy qarashlar

Qadimgi Koreyadagi ilk e'tiqodlar, diniy-falsafiy tafakkurning paydo bo'lish sabablari va zaminlari haqida, (mifologiya va shamanizm), Qadimgi Chosondagi dastlabki falsafiy qarashlarning mohiyati, dunyoning asosi, ruh to'g'risidagi

qarashlarning o'ziga xos jihatlari. Qadimgi Koreyada ilk asotiriy tafakkur, e'tiqodlar. «Tangun haqidagi afsona», Kirin, animizm, mifologiya, shamanizm, Okonshante, xanir, Qadimgi Choson, yan va im, yanki, imki, besh unsur, reinkarnatsiya. Qadimgi Koreyadagi ilk diniy-falsafiy tasavvurlar. Qadimgi Koreyada mifologiya va shamanizm.

80-mavzu. Uch davlat hukmronligi davrida konfusiychilik, buddaviylik va daosizm falsafasi.

Mil.av.1 asrga kelib, Koreys yarim orolida uch yirik davlat shakllandi: *Koguryo* (mil.av. 37 – 668 yillar), *Silla* (mil.av.57 - 668 yillar) va *Pekche* (mil.av. 18 – 660 yillar). Uch davlat hukmronligi davrida *yan va im* va dastlabki besh unsur haqidagi ta'limotning rivoji.

Konfusiychilik, txekak maktabi, kendan maktabi. Osmonga sig'inish. Koreyaga milodiy IV asrda buddaviylikning mohayana yo'nalishi Hindiston va Xitoy missionerlari tomonidan olib kirilishi.

81-mavzu. Qo'shma Silla va Koryo davlatlari hukmronligi davridagi falsafiy fikr taraqqiyoti

Koguryo, Pekche va Silla davlatlarining Silla davlati boshchiligida yagona davlat sifatida birlashtirilishi (668-935 yy.) Birlashgan Silla davlatining gullab yashnashi (VIII asrning o'rtalari). Silla o'rniga Koryo sulolasi hukumat tepasiga kelishi (935-1392 yy.). Koryo hukmronligi davrida konfusiychilik va buddaviylik o'rtasidagi raqobatning kuchayishi. Buddaviylikning koreys xalqi ma'naviyatining, konfusiychilik davlat boshqaruvining asosi bo'lganligi. Besh unsur haqidagi ta'limot. Buddaviylik davlatning rasmiy dini sifatida o'zining taraqqiyot cho'qqisiga yetganligi. «*Pxunnyu*» ta'limoti.

82- mavzu. Ilk Choson davrida falsafiy qarashlarning shakllanishi

O'rta asrlar Koreya falsafasining eng umumiy jihatlari va yangi konfusiychilik ta'limotining asosiy maktablari. Sharq falsafasining ajralmas qismi bo'lgan koreys falsafasi va uning koreys xalqi ma'naviy hayotida tutgan o'rni. Yangi Choson davrida yangi konfusiychilik. Koreyada yangi konfusiychilik xitoylik faylasuf Chju Si ta'limoti asosida shakllangan bo'lsa-da, Koreyaga xos bo'lgan tomonlar bilan boyib borganligi.

XIV-XV asrlarda yangi konfusiychilik Koreyada ikki yo'nalishga ajralganligi. Birinchisi – *sallimxakpxa* (tog' va o'rmonlar maktabi). Uning vakillarining – Li Seka

(1328–1396) va Chon Mon Chju (1337–1392). Kvanxakpxa nomli ikkinchi yoʻnalish vakillari – Chon Do Chon (taxallusi Sambon, 1337–1398) va Kvon Gin (1352–1409)lar buddaviylikni har tomonlama va radikal tanqid ostiga olganligi.

83-mavzu.XV-XVI asrlarda Chosonda falsafiy qarashlarning rivojlanishi

XV–XVI asrlar Koreyada islohotlar davri. Fan va madaniyat rivoji. “Kyonguk tedjon” (“Davlatni boshqari uchun Buyuk tuzuklar”) – dastlabki adliya nizomining yaratilishi. “Xunmin chon’im”- koreys alifbosining joriy etilishi.

XV-XVI asrlardagi islohotlar, ilm-fan va madaniyat taraqqiyoti. Legistlar maktabining tashkil topishi (chuchxichuyxak) Chon Gvan Cho (1482-1519) nomi bilan bogʻligi. «Yugiron» maktabining tashkil topishiga Kim Si Sip (1435–1493) va So Kyon Dok (Xvadam, 1489–1546) tomonidan asos solinishi. «Churipxa» maktabining tashkil topishida Li On Chok (1491–1553) va Li Xvan (1501–1570) falsafiy taʼlimotlarining oʻrni. «Chugipxa» maktabi va Li I (1536–1584) falsafasi.

84- mavzu. Yangi va Eng yangi davrda Koreya madaniyati va falsafasi

XVII–XIX asrning boshlarida, kechki Choson davrida ijtimoiy fikr va madaniyat. Konfusiychilik va chjusianlik gʻoyalarning madaniyatga taʼsiri. Koreyaga Yevropa madaniyati namunalarining kirib kela boshlashi. XIX asr oxiri–XX asr boshlarida Koreya madaniyati rivojlanishining asosiy tendensiyalari. Konservator va reformatorlar, neokonfusiychilar va maʼrifatparvarlar oʻrtasidagi kurash. Yangi tarix davri madaniyati, Gʻarb falsafasi va fanlarning kirib kelishi, Sharq va Gʻarb madaniyatining oʻzaro taʼsiri.

Eng yangi davr madaniyati. XX asr fani. Globallashuv sharoitida milliy madaniyatning oʻziga xosligini asrab qolish zaruratining yuzaga kelishi. Falsafiy va ijtimoiy fikrdagi oʻzgarishlar. Sanʼatda va adabiyotda vorisiylik va modernizatsiya jarayoni. Ommaviy madaniyatga munosabat.

85-mavzu. Qadimgi Yaponiyada diniy-falsafiy tafakkur

Qadimgi Yaponiyadagi ilk eʼtiqodlar. «Kodziki». Qadimgi eʼtiqodlar asosida oila-urugʻ, qabila arvohlari va homiy xudolar boʻlgan – Kamilarni qadrlash yotganligi. Qadimgi yapon asotir tafakkuri uchun tabiatni ilohiylashtirish (naturalizm) va uni jonlantirish (animizm) xos boʻlganligi. Sintoizm. V asrda buddaviylikning va VI asrda konfusiychilikning kirib kelishi munosabati bilan, ularga muqobil holda qadimgi anʼanaviy din «kami no-mixi», aynan «kami yoʻli», yaʼni «mahalliy xudolar

yo'li» yoki - xitoychasiga «shin-to», keyinchalik esa, Yevropa tillariga «sinto» sifatida kirib, «sintoizm» deb atalganligi. Yaponlar ilk e'tiqodlarining xususiyatlari.

86-mavzu. O'rta asrlarda Yaponiya madaniyati

Yapon adabiyoti. Madaniyatda Xitoyga taqlid davri. XII – XIII asrlarda neobuddaviylik g'oyalarning san'at va adabiyot rivojlanishiga ta'siri. Busido – samuraylar axloq kodeksining yaratilishi. Xeyyan davri. Yapon jamiyati va ko'pqatlamli madaniyatining shakllanishi. Minamoto davri. Shaharlar, hunarmandchilik va savdo-sotiqning rivojlanishi.

87-mavzu. Yaponiyada Buddaviylik va Dzen-buddaviylik

Ilk o'rta asrlarda Yaponiyada Buddaviylikning tarqalishi va rivojlanishi. Buddaviylik rohibi Seyko (767-822) tomonidan Tenday mazhabiga asos solinishi. Gensin (Esina, 942-1017) qarashlari. XIII asrda Xonen (1133-1212) tomonidan «Musaffo yer» maktabining tashkil etilishi. Sinran (1173-1282) ta'limoti. Singon mazhabi. Niteren mazhabi.

Yaponiyadagi Dzen-buddaviylik ning rivoji. «Dzen» so'zi sanskritdagi «*dx yana*», meditatsiya, so'zidan kelib chiqqan bo'lib, xitoycha – «*ch'am*», yaponcha – «*dzen*»ga aylanib ketganligi. Dzen-buddaviylik Mohayanadagi eng yirik mazhablardan biri ekanligi. Dzen-buddaviylik maktablari, ta'limoti va asosiy qoidalari. Yaponcha dzen maktablari: Rindzay dzen va Soto dzen maktablari.

88-mavzu. Yaponiyada Konfusiychilik va Chjusianlik ta'limotlarining tarqalishi

Yaponiyada Konfusiychilikning yoyilishi. Uning ta'siri natijasida vujudga kelgan falsafiy ta'limotlar, maktablar, falafiy, ijtimoiy-axloqiy qarashlari. Konfusiychilik, maxsus o'quv yurtlarining tashkil etilishi.

Yaponiyada Chjusianlik – Syusigakuxa maktabi. Maktab asoschisi Fudzivara Seyka (1561-1619), sobiq buddaviy ruhoniysi bo'lganligi. Xayasi Radzan (1583-1657) ta'limoti.

89-mavzu. Yangi Konfusiychilik va uning Yaponiya falsafiy fikr tarixida tutgan o'rni

Kioto maktabi. Maktab asoschisi Yamadzaka Ansay (1616-1682)ning falsafiy ta'limoti. Suy-Sinto ta'limotining asoschisi sifatida Sun maktabi va sintoizm mutafakkirlarining ta'limotini birlashtirib, eklektik maktab yaratganligi.

Van Yanmin izdoshlari. Oyomeygakuxa maktabi. Van Yanmin maktabi Yaponiyada chjusianlikka muxolifatda bo'lganlarni o'ziga tortuvchi markazga aylanganligi. Bu maktabning asoschisi Nakae Todzyu (1608-1648)ning qarashlari. Kumadzava Bandzan (1616-1691), Sato Insay (1772-1859) falsafiy ta'limotlari.

90-mavzu. Yangi va Eng yangi davrda Yaponiya madaniyati va falsafasi

XVII–XIX asrning boshlarida Yaponiyada ijtimoiy fikr va madaniyat. XIXasr oxiri–XX asr boshlarida Tokugava segunati davrida Yaponiya madaniyati. Meydzi davrida Yaponiya madaniyati rivojlanishining asosiy tendensiyalari. Yangi tarix davri madaniyati, aniq fanlarning rivojlanishi, madaniy islohotlar, badiiy adabiyot, ma'naviy madaniyat, ilmiy fikr, Sharq va G'arb madaniyatining o'zaro ta'siri.

Eng yangi davr tarixi madaniyati. XX asr fani. Globallashuv sharoitida milliy madaniyatning o'ziga xosligini asrab qolish zaruratining yuzaga kelishi. Falsafiy va ijtimoiy fikrdagi o'zgarishlar. San'atda va adabiyotda vorisiylik va modernizatsiya jarayoni. Ommaviy madaniyatga munosabat.

III. AMALIY MASHG'ULOTLAR BO'YICHA KO'RSATMA VA TAVSIYALAR

Amaliy mashg'ulotlarda talabalar "Sharq falsafasi va madaniyati tarixi" fanidan ma'ruza darslarida olgan nazariy bilimlarini mustahkamlash bilan birga, amaliy mashg'ulotlar mavzulari bo'yicha tayyorgarlik ko'rish jarayonida qo'shimcha adabiyotlar va tarixiy manbalar bilan tanishish orqali qo'shimcha bilim va xulosalar chiqarish ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat. Natijada ularning bilim doiralari ilmiy jihatdan asoslangan holda kengayadi.

Sharq falsafasiva madaniyati tarixi fani bo'yicha amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

Qadimgi davr Sharq falsafasi va madaniyati

1. «Sharq falsafasi va madaniyati» fanining predmeti va vazifalari.
2. Sharq falsafasi va madaniyati tarixini o'rganishning metodologik masalalari.
3. Qadimgi Sharq xalqlari madaniyati.
4. Qadimgi Misrda madaniyati va falsafiy fikrlarning paydo bo'lishi.
5. Mesopatamiya va qadimgi Eron, Kavkazbo'yi va Sharqiy O'rtaer dengiz bo'ylari xalqlari madaniyati.
6. Shumer va Bobilda ijtimoiy tafakkur.

7. Qadimgi Yunon, Iskandariya va Suriya falsafasi.
8. Qadimgi Markaziy Osiyo xalqlari madaniyati.
9. Qadimgi Turon va Eron xalqlari tafakkuri.
«Avesto»dagi diniy-falsafiy g'oyalari.
10. Markaziy Osiyoda buddaviylik diniy-falsafiy ta'limoti.
11. Markaziy Osiyoda moniylik ta'limoti.
12. Qadimgi turkiy bitiklar falsafasi.

O'rta asrlar Yaqin va O'rta Sharq, Markaziy Osiyo falsafasi va madaniyati

13. Arab xalifaligi va musulmon sulolalari hukmronligi davrida madaniyat.
14. Qur'oni Karim va Muhammad (s.a.v.) hadislarini ta'limotining shakllanishi
15. Islom ilohiyoti – kalam falsafasining vujudga kelishi
(VIII-IX asrlar)
16. Islom dunyosiga yunon falsafaning kirib kelishi
Abu Yusuf Yoqub ibn Ishoq al-Kindiyning falsafiy qarashlari
17. Ibn Ravandiyning falsafiy qarashlari
18. Abu Bakr Muhammad Zakariyo ar-Roziyning falsafiy qarashlari
19. Ismoililarning falsafiy ta'limoti
20. Islom dunyosida yangi afлотuncha falsafiy qarashlar.
Abu Nasr Forobiy
21. Abu Abdulloh Xorazmiyning falsafiy qarashlari.
22. Abu Rayhon Beruniyning tabiiy-ilmiy va falsafiy qarashlari
23. Abu Ali Ibn Sinoning falsafiy qarashlari.
24. «Ixvon as-safo» («Sof birodarlar») falsafiy maktabining
falsafiy ta'limoti.
- 25-mavzu. Islom dunyosiga falsafiy madaniyatning yoyilishi.
Abu Hayyon Tavhidiy, Ibn Miskavayh va Yah'yo ibn Adiyning falsafiy
va axloqiy qarashlari.
- 26-mavzu. Umar Xayyomning tabiiy-ilmiy va falsafiy qarashlari.
- 27-mavzu. Tasavvuf falsafasi va uning Markaziy Osiyodagi
oqimlari. Tasavvuf nazariyasi.
- 28-mavzu. Tasavvuf ilmini nazariy jihatdan shakllant.
- 29-mavzu. Musulmon Ispaniyasi (Andaluziya)da falsafiy
tafakkurning ravnaqi
- 30-mavzu. Fahridin Roziy va Nasiriddin Tusiyning falsafiy
qarashlarini irishda
Abu Homid G'azzoliy va Ibn Arabiyning o'rni.

Kechki o'rta asrlar va yangi davrda Markaziy Osiyo, Yaqin va O'rta Sharq falsafasi va madaniyati

31. Temur va Temuriylar davrida tabiiy-ilmiy va ijtimoiy-falsafiy tafakkur rivoji.
32. Sa'duddin Taftazoniyning falsafiy qarashlari.
33. Mir Sayyid Sharif Jurjoniyning falsafiy qarashlari.
34. Abdurahmon ibn Xaldunning ijtimoiy-falsafiy qarashlari.
35. Abdurahmon Jomiyning irfoniy qarashlari.
36. Alisher Navoiyning falsafiy dunyoqarashi.
37. XVI-XVIII asrlarda Movaraunnahrda falsafiy, ma'naviy-ma'rifiy va tasavvufiy g'oyalarning rivoji.
38. Mirza Abdulqodir Bedilning falsafiy qarashlari.
39. XIX asr boshida Movaraunnaxrda ijtimoiy-falsafiy, ma'naviy-ma'rifiy fikrlar.
- 40-41. Turkistonda XIX asrning oxiri va XX asr boshida ma'rifatparvarlikning rivojlanishi. (4s.)
42. Turkistonda XIX asrning oxiri va XX asr boshida jadidchilikning rivojlanishi

Hindiston falsafasi va madaniyati

43. Qadimgi Hindiston madaniyati.
44. Vedalar va Upanishadlar falsafasi.
45. Buddaviylik diniy-falsafiy ta'limoti.
46. Jaynizm diniy-falsafiy ta'limoti.
47. Hind mumtoz falsafiy maktablari: Hinduviylik Chorvoqlar, Yoga.
48. Vaysheshika, Nyaya va Mimansa, Vedanta va Sankhya mumtoz falsafiy maktablari ta'limotlari.
49. O'rta asrlarda Hindiston madaniyati. IV-X asrlarda Hindistonda falsafiy fikrlar rivoji.
50. Hindistonda Vedanta va buddaviylik diniy-falsafiy ta'limotlarining rivojlanishi.
51. XI-XIV asrlarda Hindistonda diniy-falsafiy fikrlar rivoji. Islomning Hindistonga yoyilishi va tasavvuf falsafasining shakllanishi. Amir Xisrav Dehlaviyning falsafiy qarashlari.
52. Shoh Valiullohning ijtimoiy-siyosiy qarashlari
53. XVIII asrda Hindistonda «Uyg'onish davri» falsafasi. Ma'rifatchilikning rivojlanishi. Ram Mohan Ray Mirzo Asadulloxon G'olibning va ijtimoiy-axloqiy qarashlari
54. Dayyananda Sarasvati, Sayid Ahmadxon, Ramakrishnaning diniy-falsafiy va ma'rifiy qarashlari.

Xitoy falsafasi va madaniyati

55. Qadimgi Xitoy madaniyati. Asotiriy tafakkur va falsafiy bilimlarning paydo bo'lishi. Xitoy ma'rifatchiligining mumtoz kitoblari.
56. Qadimgi Xitoyning asosiy falsafiy maktablari. Konfusiy va konfusiychilik
57. Men szi va Syun-szining borliq, jamiyat va inson haqidagi ta'limoti.
58. Moizm. Konfusiychilikning tanqidi. Bilish nazariyasi.
59. Daosizm. Lao-szi qarashlari va «Dao de szin» kitobi.
61. In-yan falsafiy maktabi. In, Yan va besh birinchi unsurlar.
62. Ismlar maktabi. Gunsun Lunning mantiqiy ta'limoti. Legizm maktabi.
63. O'rta asrlarda Xitoy madaniyati.
64. I-IX asrlardagi Xitoy falsafasi.
65. Xitoyda Sun davri falsafasi.
66. XV-XVIII asrlarda Xitoyda ijtimoiy-falsafiy fikr rivoji.
67. Yangi va Eng yangi davrda Xitoy madaniyati va falsafiy fikr rivojining muhim xususiyatlari.

Koreya va Yaponiya falsafasi va madaniyati

68. Qadimgi Yaponiyada diniy-falsafiy tafakkur.
69. O'rta asrlarda Yaponiya madaniyati
70. Yaponiyada buddaviylik va Dzen-buddaviylik.
71. Yaponiyada konfusiychilik. Yangi konfusiychilik va uning Yaponiya falsafiy fikr tarixida tutgan o'rni.
72. Yangi va Eng yangi Davrda Yaponiya madaniyati va falsafiy fikr rivojining muhim xususiyatlari.
73. Qadimiy Koreyadagi diniy-mifologik tasavvurlar va dastlabki falsafiy qarashlar.
74. Uch davlat hukmronligi davrida konfusiychilik, buddaviylik va daosizm falsafasi.
75. Qo'shma Silla va Koryo davlatlari hukmronligi davridagi falsafiy fikr taraqqiyoti.
76. Ilk Choson davrida falsafiy qarashlarning shakllanishi.
- 77-78. XV-XVI asrlarda Chosonda falsafiy qarashlarning rivojlanishi. (4s.)
79. Yangi va Eng yangi davrda Koreya madaniyati va falsafiy fikr rivojining muhim xususiyatlari.

Seminar mashg'ulotlar multimedia qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada bir akademik guruhga bir professor-o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi zarur. Mashg'ulotlar faol va interfaktiv usullar yordamida o'tilishi, mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq.

XITOIY FALSAFASI VA MADANIYATI

7. Xitoy ma'rifatchiligining mumtoz kitoblari.
8. Qadimgi Xitoyning asosiy falsafiy maktablari. Konfusiy va konfusiychilik
9. Men szining borliq, jamiyat va inson haqidagi ta'limoti. Syun-szining borliq, bilish nazariyasi va jamiyat haqidagi ta'limoti.
10. Moizm. Konfusiychilikning tanqidi. Bilish nazariyasi.
11. Daosizm. Lao-szi qarashlari va «Dao de szin» kitobi.
12. In-yan falsafiy maktabi. In, Yan va besh birinchi unsurlar.
13. Ismlar maktabi. Gunsun Lunning mantiqiy ta'limoti. Legizm maktabi.
14. O'rta asrlarda Xitoy madaniyati.
15. I-IX asrlardagi Xitoy falsafasi.
16. Xitoyda Sun davri falsafasi.
17. XV-XVIII asrlarda Xitoyda ijtimoiy-falsafiy fikr rivoji.
18. Yangi va Eng yangi davrda Xitoy madaniyati va falsafiy fikr rivojining muhim xususiyatlari.

KOREYA VA YAPONIYA FALSAFASI VA MADANIYATI

19. Qadimiy Koreyadagi diniy-mifologik tasavvurlar va dastlabki falsafiy qarashlar.
20. Uch davlat hukmronligi davrida konfusiychilik, buddaviylik va daosizm falsafasi.
21. Qo'shma Silla va Koryo davlatlari hukmronligi davridagi falsafiy fikr taraqqiyoti.
22. Ilk Choson davrida falsafiy qarashlarning shakllanishi.
23. XV-XVI asrlarda Chosonda falsafiy qarashlarning rivojlanishi.
24. Yangi va Eng yangi davrda Koreya madaniyati va falsafasi.
25. Qadimgi Yaponiyada diniy-falsafiy tafakkur.
26. O'rta asrlarda Yaponiya madaniyati
27. Yaponiyada Buddaviylik va Dzen-buddaviylik.
28. Yaponiyada Konfusiychilik Chjusianlik ta'limotlarining tarqalishi.
29. Yangi Konfusiychilik va uning Yaponiya falsafiy fikr tarixida tutgan o'mi.
30. Yangi va Eng yangi davrda Yaponiya madaniyati va falsafasi.

IV. MUSTAQIL TA'LIM VA MUSTAQIL ISHLAR

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan topshiriqlar:

1. o'tilgan mavzuni chuqur o'rganishlari uchun darslik, o'quv materiallari bilan faol ishlash;
2. ma'ruza, amaliy mashg'ulotlar va imtihonlarga oldindan tayyorgarlik ko'rish, vaqtdan unumli foydalanish;
3. fan (modul)lar bo'yicha mustaqil ta'lim topshiriqlarini belgilangan muddatlarda taqdim etishi;

4. mustaqil ta'lim topshiriqlarini bajarishda plagiat (ko'chirmakashlik)ga yo'l qo'ymasligi;
5. kichik guruhlarda hamkorlikdagi mustaqil ta'lim topshiriqlarini bajarishda jamoaning umumiy maqsadiga mos harakat qilishi, o'ziga yuklatilgan vazifalarni o'z vaqtida bajarishi.

Mustaqil ta'limni tashkil etishda fanning xususiyatini inobatga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

6. mavzu yuzasidan tahliliy ma'lumot (esse) tayyorlash;
7. badiiy-ijodiy ishni bajarish;
8. kurs ishi (loyihasi)ni bajarish;
9. aniq mavzu bo'yicha tahliliy taqdimot (prezentatsiya) tayyorlash;
10. berilgan muammoni keng tahlil qilish, unga ta'rif va xulosalarni berish;
11. amaliyotdagi mavjud muammoning yechimini topish, test, munozarali savollar va topshiriqlar tayyorlash orqali loyihalar ishlash ko'nikmasini shakllantirish;
12. ilmiy maqola, tezislarni va ma'ruza tayyorlash;

Sharq falsafasi va madaniyati tarixi mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. "Renessans", "Sharq renessansi" va "G'arb renessansi" tushunchalarining tahlili.
2. «Avesto»dagi falsafiy g'oyalar va axloqiy tamoyillar.
3. Abdulhamid Cho'lpon ijodida ijtimoiy-falsafiy fikrlar va
4. Abdulla Avloniyning ijtimoiy-falsafiy va axloqiy qarashlari.
5. Abdurahmon ibn Xalidning "Tarixga muqaddima" asaridagi ijtimoiy-falsafiy g'oyalar va ularning tarixiy ahamiyati.
6. Abdurauf Fitratning ijtimoiy-falsafiy qarashlari.
7. Abu Abdulloh Xorazmiy tomonidan yaratilgan ilmlar tasnifining
8. Abu Rayhon Beruniyning "Hindiston" asaridagi falsafiy g'oyalar.
9. Abu Rayhon Beruniyning "Minerologiya" asaridagi falsafiy g'oyalar.
10. Abu Rayhon Beruniyning "Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar"
11. Ahmad Donishning ijtimoiy-falsafiy qarashlari.
12. Alisher Navoiyning axloqiy qarashlari.
asaridagi falsafiy g'oyalar.
13. Bedil ijodida inson va insoniylik muammosi.
14. Bobil va Misrdagi afsonalarni falsafiy nuqtai nazardan talqin qilishga urinishlar.
15. Buddaviylik diniy-falsafiy ta'limotining Markaziy Osiyoga yoyilishi.
16. Buddaviylikdagi ijtimoiy-falsafiy va axloqiy g'oyalar.
17. Chen Xao(1032-1085) va Chen I (1033-1107)larning idealistik ta'limoti.

18. Chjou davri Xitoy madaniyati
19. Chjou Duni (1017-1073) va Chjan Szay (1020-1077)larning moddiyuncha qarashlari.
20. Chju Si (1130-1200)ning falsafiy qarashlari
21. Daosizm ta'limoti va Lao-szi qarashlari.
22. Daosizmning ijtimoiy-axloqiy ta'limoti.
23. Ellinizm madaniyati va uning Sharq xalqlari madaniyatiga ta'siri.
24. Fey-szining byurokratiya ustidan nazorat o'rnatish usuli haqidagi qarashlari.
25. Forobiyning "Baxt-saodatga erishuv yo'llari haqida risola" asari va
26. Forobiyning "Fozil shahar aholisining maslagi" asari va undagi ijtimoiy-siyosiy va axloqiy qarashlari.
27. G'azzoliyning «Tahofut ul-falosifa» («Faylasuflarni rad etish») asarining mazmun-mohiyati.
28. Gunsun Lunning mantiqiy ta'limoti.
29. Ibn Arabiy ijodida komil inson tushunchasi.
30. Ibn Miskavayhning "Tahzib ul-axloq" asaridagi falsafiy va axloqiy g'oyalar.
31. Ibn Rushd falsafasi.
32. Ibn Sino ilohiyoti.
33. Ibn Sinoning fanlar tasnifi.
34. Ibn Sinoning «Donishnoma» asari va uning mantiq ilmi rivojiga ta'siri.
35. Ibn Tufaylning falsafiy qarashlari
36. I-IX asrlardagi Xitoy falsafasi.
37. Ilm-fan taraqqiyoti va uning ta'lim sohasi bilan integratsiyasi.
38. In-yan falsafiy maktabi. In, Yan va besh birinchi unsurlar.
39. Ismlar maktabi.
40. Jahon xalqlari madaniyatidagi o'ziga xoslik va umumiylik. Sharq va G'arb madaniyatlari muloqoti.
41. Jaynizmning axloqiy tamoyillari.
42. Jomiy ma'naviy merosi va dunyoqarashining tarixiy ahamiyati. kalligrafiya. kalligrafiya.
43. Kan Yuveyning islohotchilik qarashlari keyingi ilf-fan va madaniyat rivojidagi ahamiyati.
44. Konfusiy – qadimgi ajdodlar donishmandligining sharhlovchisi.
45. Konfusiy va konfusiychilik.
46. Legizm maktabi.
47. Li Dachjaoning ijtimoiy qarashlari
48. Lyan Shuminning falsafiy qarashlari
49. Lyan Sichaoning falsafiy qarashlari
50. *Lyuy Say va Pey Veyning* falsafiy qarashlari

ma'naviy qadriyatlarning aks etishi.

51. Mahmud Qoshg'ariyning «Devonu lug'otit turk» asarida milliy
52. Mahmudxo'ja Behbudiy asarlarida axloqiy, ijtimoiy, estetik
53. Markaziy Osiy hududidagi ilk davlatlar madaniyati.
54. Men szining borliq, jamiyat va inson haqidagi ta'limoti. millatparvarlik g'oyalari.
55. Min davri Xitoy madaniyati
56. Moizm. Konfusiychilikning tanqidi. Bilish nazariyasi.
57. Muhammadrizo Ogahiy asarlarining insonparvarlik mohiyati.
58. Muqaddas kitoblar sharq xalqlari tarixiga oid muhim manba.
59. Mustaqil O'zbekistonda milliy qadriyatlar va ma'naviy merosga munosabatning tubdan o'zgarishi.
60. Mutakallimlar va mu'taziliylar dunyoqarashining qiyosiy tahlili.
61. Nasiriddin Tusiyning axloq falsafasi.
62. O'rta asrlarda Hindiston madaniyati.
63. O'rta asrlarda Markaziy Osiyo xalqlari madaniyati.
64. O'rta asrlarda Xitoy madaniyati.
65. O'rta asrlarda Xitoy madaniyati.
66. O'rta asrlarda Yaponiya madaniyati.
67. O'rta asrlarda Yaponiya va Janubi-Sharqiy Osiyo xalqlari madaniyati.
68. O'rta asrlarda Yaponiya va Janubi-Sharqiy Osiyo xalqlari madaniyati.
69. Qadimgi Misr madaniyatining o'ziga xos xususiyatlari.
70. Qadimgi Hindiston madaniyati.
71. Qadimgi Mesopotamiya madaniyati.
72. Qadimgi Suriya, Finikiya, Ahamoniylar madaniyati.
73. Qadimgi Xitoy madaniyati
74. Qadimgi Xitoy madaniyati: tasviriy san'at, me'morchilik, she'riyat,
75. Qadimgi Xitoy madaniyati: tasviriy san'at, me'morchilik, she'riyat,
76. Qadimgi Xitoyda asotiriy tafakkur va falsafiy bilimlarning paydo bo'lishi.
77. Qadimgi yaponlarning asotiriy tafakkuri.
78. Shan Yan va Xan Fey-szi qarashlari.
79. Sharq falsafasining tarixining asosiy davrlari va o'ziga xos xususiyatlari.
80. Sharq renessansi tushunchasi, mohiyati. Uning G'arb renessansiga ta'siri.
81. Sharq va G'arb falsafasining o'zaro ta'sirl.
82. Sharq xalqlari madaniyatining muhim xususiyatlari va uning jahon sivilizatsiyasi rivojida tutgan o'rniga oid turli konsepsiya va ilmiy yondashuvlar.
83. Sharqda ilk davlatchilikning paydo bo'lishi.
84. Sharqda qadimgi va o'rta asr me'morchiligi.
85. Sharqona tafakkur tarzini shakllantirish manbalari.
86. Sin davri Xitoy madaniyati

87. Sun davri Xitoy madaniyati
88. Sun Yatsenning ijtimoiy qarashlari
89. Syun-szining borliq, bilish nazariyasi va jamiyat haqidagi ta'limoti.
90. Tan davri Xitoy madaniyati
91. Tasavvuf falsafasining paydo bo'lishi va rivoji.
92. Tasavvuf ta'limotining Markaziy Osiyoda shakllanishi va rivojlanishi.
93. Taypinlar ijtimoiy ta'limoti tushunchalarining mohiyati.
94. Umar Taftazoniyning (1322-1392) falsafiy qarashlari. undagi ijtimoiy-siyosiy va axloqiy qarashlari.
95. Upanishadlardagi axloqiy g'oyalar.
96. *Van Chun va Bao Szin-yanning* falsafiy qarashlari
97. Van Yanmin falsafasi.
98. Van Yanmin falsafasi.
99. Van Yanminning falsafiy qarashlari
100. Xammurapi qonunlari majmuasi va uning ijtimoiy-tarixiy ahamiyati.
101. Xan davri Xitoy madaniyati
102. Xitoy ma'rifatchiligining mumtoz kitoblari.
103. Xitoyda Sun davri falsafasi.
104. XIV-XV asrlarda Koreyada yangi konfusiychilikning sallimxapxa va kvaxapxa g'oyalarining tarqalishi.
105. XIV-XV asrlarda Koreyada yangi konfusiychilikning sallimxapxa va kvaxapxa g'oyalarining tarqalishi.
106. XIX asr oxir –XX asr boshlarida Xitoyda ijtimoiy fikr va madaniyati rivojlanishining asosiy tendensiyalari.
107. XVII–XIX asrning boshlarida Xitoyda ijtimoiy fikr va madaniyat.
108. XV-XVIII asrlarda Xitoyda ijtimoiy-falsafiy fikr rivoji.
109. XX asrda O'zbekistonda falsafa rivojlanishi.
110. Yangi va eng yangi davrda arab va Afrika xalqlari madaniyati.
111. Yangi va eng yangi davrda Eron madaniyati.
112. Yangi va eng yangi davrda Hindiston madaniyati.
113. Yangi va eng yangi davrda Koreya madaniyati.
114. Yangi va eng yangi davrda Xitoy madaniyati.
115. Yangi va eng yangi davrda Yaponiya madaniyati.
116. Yapon dzen-buddaviylik maktablari: Rinzay dzen va Soto dzen maktablari.
117. Yaponiyada konfusiychilikning yoyilishi.
118. Yuan davri Xitoy madaniyati
119. Zamonaviy madaniyat va sivilizatsiya taraqqiyotida Markaziy Osiyodan yetishib chiqqan olim va mutafakkirlarning ma'naviy merosining o'rni va ahamiyati.

Talaba mustaqil ishini tayyorlashda muayyan fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda, quyidagi shakllardan foydalanishi mumkin:

- 1.darsliklar va o'quv qo'llanmalarining mavzularini o'rganib chiqish;
- 2.Internet ijtimoiy tarmoqlaridan mustaqil ta'lim doirasida samarali faoydalanish;
- 3.tarqatma material asosida alohida ma'ruza mavzularini o'zlashtirish;
- 4.maxsus ilmiy adabiyot asosida mavzular ustida ishlash;
- 5.o'quv-ilmiy-tadqiqot faoliyat bilan bog'liq mavzularni chuqur o'rganish;
- 6.turli mavzularga doir adabiyotni o'qish;
- 7.ta'lim olishning faol va muammoli usullari qo'llangan o'quv mashqlarni bajarish;
- 8.taqdim etilayotgan mavzu bo'yicha referat, esse, maqola va testlar tayyorlash;
- 9.mavzu bo'yicha slayd-prezentatsiyani tayyorlash;
- 10.ilmiy ma'ruza tayyorlash va taqdimot qilish.

V.Fan bo'yicha kurs ishi

Kurs ishi mazkur fan mavzulariga taalluqli masalalar yuzasidan talabalarga yakka tartibda tegishli topshiriq shaklida beriladi. Kurs ishining hajmi, rasmiylashtirish shakli, baholash mezonlari fan dasturida va kafedra tomonidan belgilanadi. Kurs ishini bajarish talabalarda "Sharq falsafasi va madaniyati tarixi" faniga oid bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga hizmat qiladi.

Kurs ishi uchun taxminiy mavzular:

1. Qadimgi Yaqin va O'rta Sharqda asotiriy tasavvurlar va falsafiy bilimlarning paydo bo'lishi.
2. Qadimgi Misrda falsafiy fikrlarning shakllanishi.
3. Shumer va Bobilda ijtimoiy tafakkurning shakllanishi.
4. Qadimgi Turon va Eron xalqlari tafakkuri.
5. «Avesto»dagi falsafiy g'oyalar.
6. Qadimgi turkiy bitiklar falsafasi.
7. Yunon falsafasi va uning Iskandariya, Suriya falsafasiga ta'siri.
8. Markaziy Osiyoda buddaviylik diniy-falsafiy ta'limoti.
9. Moniy va Mazdak ta'limotlari.
10. Islom falsafasi. Kalom ta'limotining shakllanishi.
11. Mu'taziliylarning aql me'yori va iroda erkinligi to'g'risidagi qarashlari.
12. Moturidiyning dunyoqarashi va kalom falsafasi rivojiga ta'siri.
13. Abu Yusuf Ishoq al-Kindiyning falsafiy qarashlari.
14. Ibn Ravandiy va Abu Bakr Muhammad Zakariyo ar-Roziyning falsafiy qarashlari.
15. Islom dunyosiga yangi afltunchilik g'oyalarining kirib kelishi.
16. Abu Nasr Forobiyning borliq haqidagi falsafiy ta'limoti.
17. Abu Nasr Forobiyning ijtimoiy-siyosiy va axloqiy qarashlari.
18. Abu Abdulloh Xorazmiyning ilmlar tasnifi va falsafiy qarashlari.

19. Beruniyning tabiiy-ilmiy va falsafiy qarashlari.
20. Abu Ali ibn Sinoning falsafiy qarashlari.
21. Ibn Sinoning bilish nazariyasi.
22. Ibn Sinoning ilohiyot falsafasi.
23. Ibn Miskavayhning falsafiy va axloqiy qarashlari.
24. Umar Xayyomning tabiiy-ilmiy va falsafiy qarashlari.
25. Tasavvuf falsafasi va uning Markaziy Osiyodagi oqimlari.
26. Tasavvuf falsafaning nazariyotchilari: Abu Homid G'azzoliy va Ibn Arabiy ta'limotlari.
27. Musulmon Ispaniyasi (Andaluziya)da falsafiy tafakkurning ravnaqi.
28. Fahridin Roziyning falsafiy tafakkur rivojiga ta'siri.
29. Nasiriddin Tusiyning falsafiy qarashlari.
30. Sa'duddin Taftazoniyning falsafiy qarashlari.
31. Mir Sayyid Sharif Jurjoniyning mantiqiy qarashlari.
32. Abdurahmon ibn Xaldunning ijtimoiy-falsafiy qarashlari.
33. Abdurahmon Jomiyning irfoniy qarashlari.
34. Alisher Navoiyning falsafiy qarashlari.
35. Yusuf Qorabog'iy va Muhammad Sharif al-Buxoriyning falsafiy qarashlari.
36. qarashlari.
37. Boborahim Mashrab va So'fi Olloyorning ma'naviy merosi va
38. tasavvufiy qarashlari.
39. Mirzo Abdulqodir Bedil falsafasi.
40. XIX asr boshida Movaraunnaxrda ijtimoiy-falsafiy, ma'naviy-ma'rifiy
41. fikrlar rivoji.
42. Turkistonda ilk ma'rifatparvarlik davr namoyandalarining ijtimoiy-falsafiy
43. qarashlari.
44. Turkistonda jadidchilik harakati namoyandalarining ijtimoiy-falsafiy
45. qarashlari.
46. Qadimgi Hindistondagi diniy-falsafiy qarashlarning shakllanishi. Vedalar
47. falsafasi.
48. Upanishadlardagi falsafiy qarashlar.
49. Buddaviylik diniy-falsafiy ta'limoti.
50. Jaymizm ta'limotining falsafiy mohiyati.
51. Hind mumtoz falsafiy maktablari: Hinduviylik Chorvoqlar, Yoga.
52. Vaysheshika, Nyaya va Mimansa mumtoz falsafiy maktablari ta'limotlari.
53. Vedanta va Sankhya mumtoz falsafiy maktablari ta'limotlari.
54. Hindistonda Vedanta diniy-falsafiy ta'limotining rivojlanishi.
55. XI-XIV asrlarda Islomning Hindistonga yoyilishi va tasavvuf falsafasining shakllanishi.
56. Amir Xisrav Dehlaviyning falsafiy qarashlari.
57. Shoh Valiullohning ijtimoiy-siyosiy qarashlari.
58. XVIII asrda Hindistonda «Uyg'onish davri» falsafasi.
59. Ma'rifatchilikning rivojlanishi.
60. Ram Mohan Rayning ijtimoiy-axloqiy qarashlari.

61. Mirzo Asadulloxon G'olib dunyoqarashi.
62. Dayyananda Sarasvati va Sayid Ahmadxonlarning diniy-falsafiy
63. va ma'rifiy qarashlari.
64. Ramakrishnaning dunyoqarashi.
65. Qadimgi Xitoyda asotiriy tafakkur va falsafiy bilimlarning paydo bo'lishi.
66. Qadimgi Xitoy madaniyati
67. Xitoy ma'rifatchiligining mumtoz kitoblari.
68. Konfusiy va konfusiychilik.
69. Men szimning borliq, jamiyat va inson haqidagi ta'limoti.
70. Syun-szining borliq, bilish nazariyasi va jamiyat haqidagi ta'limoti.
71. Moizm. Konfusiychilikning tanqidi. Bilish nazariyasi.
72. In-yan falsafiy maktabi. In, Yan va besh birinchi unsurlar.
73. Chjou davri Xitoy madaniyati
74. Daosizm ta'limoti va Lao-szi qarashlari.
75. Ismlar maktabi.
76. Gunsun Lunning mantiqiy ta'limoti.
77. Chjou Duni (1017-1073) va Chjan Szay (1020-1077)larning moddiyuncha qarashlari.
78. Legizm maktabi.
79. Chen Xao(1032-1085) va Chen I (1033-1107)larning idealistik ta'limoti.
80. Xan davri Xitoy madaniyati
81. Shan Yan va Xan Fey-szi qarashlari.
82. Chju Si (1130-1200)ning falsafiy qarashlari
83. Van Yanminning falsafiy qarashlari
84. I-IX asrlardagi Xitoy falsafasi.
85. Sin davri Xitoy madaniyati
86. Tan davri Xitoy madaniyati
87. Xitoyda Sun davrl falsafasi.
88. Sun davri Xitoy madaniyati
89. Taypinlar ijtimoiy ta'limoti
90. XV-XVIII asrlarda Xitoyda ijtimoiy-falsafiy fikr rivoji.
91. *Van Chun va Bao Szin-yanning* falsafiy qarashlari
92. Yuan davri Xitoy madaniyati
93. *Lyuy Say va Pey Veyning* falsafiy qarashlari
94. XVII-XIX asrning boshlarida Xitoyda ijtimoiy fikr va madaniyat.
95. XIX asr oxir –XX asr boshlarida Xitoyda ijtimoiy fikr va madaniyati rivojlanishining asosiy tendensiyalari.
96. Kan Yuveyning islohotchilik qarashlari
97. Min davri Xitoy madaniyati
98. Sun Yatsenning ijtimoiy qarashlari
99. Li Dachjaoning ijtimoiy qarashlari
100. Lyan Sichaoning falsafiy qarashlari
101. Lyan Shuminning falsafiy qarashlari
102. Qadimgi Xitoy madaniyati: tasviriy san'at

3.	<p>VI. Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetentsiyalar)</p> <p>Sharq falsafasi va madaniyati tarixi <i>fani bo'yicha</i>:</p> <p>Fanni o'zlashtirish natijasida <i>talaba bilishi kerak</i> :</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sharq falsafasi tarixi shakllanishi va rivojlanishining asosiy bosqichlari, turli maktablari va ta'limotlari haqida <i>tasavvur va bilimga ega bo'lish</i>; • Sharq falsafasining o'ziga xos xususiyatlarini, G'arb falsafasi bilan o'zaro ta'sirini; Sharq renessansi tushunchasi, mohiyati, G'arb renessansiga o'rta asr Sharq ilm-fani va falsafasining ta'sirini; falsafa tarixida Markaziy osiyolik mutafakkirlarning tabiiy-ilmiy va falsafiy qarashlarining o'rni va uni o'rganishning ahamiyatiga oid nazariy bilimlarni <i>bilishi va ulardan foydalanish ko'nikmalariga ega bo'lishi</i>; <p>Sharq falsafasi va madaniyati tarixiga oid manbalarni qidirib topish; ma'lumotlarni yig'ish, tasniflash hamda ularning ahamiyatini baholash, komparativistik tahlil qilish <i>malakasiga ega bo'lishi kerak</i></p>
4.	<p>VII. TA'LIM TEXNOLOGIYALARI VA METODLARI:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ma'ruzalar; • amaliy ishiarni bajarish va xulosalash; • interfaol keys-stadilar; • blis-so'rov; • guruhlarda ishlash; • taqdimotlarni qilish; • jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.
5.	<p>VIII. KREDITLARNI OLISH UCHUN TALABLAR:</p> <p>Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yoritish va nazorat uchun berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakunij nazorat bo'yicha e'zma ishni topshirish.</p>
6.	<p>IX. ASOSIY VA QO'SHIMCHA O'QUV ADABIYOTLAR HAMDA AXBOROT MANBALARI</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Henry Corbin. History of Islamic philosophy. – New York. 2010. 2. Majid Fakhry. A History of Islamic philosophy. New York. 2004. 3. Omonova M., Abduvaxobova G. Sharq falsafasi va madaniyati tarixi (Yapon falsafasi va madaniyati) O'quv qo'llanma. – T.,2025. 4. Peter Adamson. Philosophy in the Islamic World. – New York: Oxford Press, 2015. 5. Po'latova D. Koreys falsafasi tarixi. Monografiya. –T.: Istiqlol, 2018. 6. Po'latova D. Qodirov M. Sharq falsafasi va madaniyati tarixi: o'rta asrlar Yaqin va O'rta Sharq, Markaziy Osiyo falsafasi va madaniyati. O'quv qo'llanma.–T.:TDSHU. 2021. 7. Po'latova D. Qodirov M. Sulaymonov J. Sharq falsafasi va madaniyati tarixi.(1-qism) O'quv qo'llanma. –T.: Fan va texnologiya, 2018.

8. Po'latova D. Qodirov M. va boshq. Falsafa tarixi: Sharq falsafasi. O'quv qo'llanma. –T.: TDSHI, 2013.
9. Каримов Р. История философии. Учебное пособие. – Т.: Университет, 2021.
10. Томпсон М. Восточная философия. – М.: Гранд, 2001.

Qo'shimcha adabiyotlar

11. Mirziyoyev Sh.M.. Hozirgi zamon va Yangi O'zbekiston. - Toshkent: O'zbekiston, 2024.
12. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekistonda taraqqiyot strategiyasi asosida demokratik islohotlar yo'lini qat'iy davom ettiramiz. 6-jild. - Toshkent: O'zbekiston, 2023
13. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekistonda erkin va faravon yashaylik. 5-jild.- Toshkent: O'zbekiston, 2023.
14. Mirziyoyev Sh.M. Inson qadri, uning huquq va erkinliklari, qonuniy manfaatlari uchun. –Toshkent: O'zbekiston, 2022.
15. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. To'ldirilgan ikkinchi nashri. - Toshkent: O'zbekiston, 2022.
16. Komilov N. Tasavvuf. –T.: TDSHI, 2006.
17. Qodirov M. Markaziy Osiyo, Yaqin va O'rta Sharqning falsafiy tafakkuri (o'rta asrlar). O'quv qo'llanma. –T.: TDSHI, 2010.
18. Charles Keith Maisels. Early civilizations of the Old World. New York., 2005.
19. Yo'ldoshev S., Usmonov M., Karimov R., Qobulniyozova G., Ro'zmatova G. Yangi va eng yangi davr G'arbiy Yevropa falsafasi. O'quv qo'llanma. –T.: Sharq, 2002.
20. Skirbekk G., Gilyo N. Falsafa tarixi. O'quv qo'llanma. –T.: Sharq, 2002.
21. Гриненко Г.В. История философии. Учебник. –М. :Высшее образование, 2009.

Scopusdan maqolalar

22. Aklan, A.K. Smoke and Fire. Sign Inference in Greek and in Indian Epistemology. *J Indian Philos* (2024). <https://doi.org/10.1007/s10781-024-09572-w>
23. Chen, S. (2024). Research on the History of Chinese Philosophy and Chinese Philosophy's Creation. In: *Doing Chinese Philosophy*. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-99-9840-1_3
24. Bonfiglioli, R. (2024). Philosophy of History, Morality and Human Beings. In: *Human Nature, Mind and the Self in Adam Smith's Moral Philosophy*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-56779-7_6
25. Ohashi, R. Nishitani Philosophy as the Breakthrough (*Durchbruch*) of Nishida Philosophy. *Journal East Asian Philosophy* 3, 19–37 (2024). <https://doi.org/10.1007/s43493-023-00028-1>

	<p>26. Šadić, R. (2024). Philosophy of Religious Pluralism – An Islamic Perspective. In: Koçyiğit, I., Yağdı, Ş. (eds) <i>Interreligiöse Hermeneutik in pluralen Gesellschaften. Wiener Beiträge zur Islamforschung</i>. Springer VS, Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-658-44523-2_10</p> <p>27. Stepien, R.K. Prolegomena to a Buddhist philosophy of religion. <i>Int J Philos Relig</i> 94, 63–89 (2023). https://doi.org/10.1007/s11153-023-09867-0</p> <p>28. Gabsi, Z. (2024). Sufism: Is it the Alternative Face of Islam?. In: <i>Muslim Perspectives on Islamophobia</i>. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-57300-2_7</p> <p style="text-align: center;">Axborot manbalari</p> <p>29. www.lex.uz.</p> <p>30. www.gov.uz.</p> <p>31. www.library.ziyonet.uz.</p> <p>32. www.faylasuf.uz.</p> <p>33. http://booksss.ru/философия//Slovar_Philosof.rar</p> <p>34. http://filosof.historic.ru/books/c0016_1.shtml</p> <p>Степанянц М.Т. Восточная философия. Учебное пособие.– М.: Восточная литература РАН. –2002</p> <p>30. http://filosof.historic.ru/books/c0016_1.shtml</p> <p>35. Фролова Е.А. История средневековой арабо-исламской философии: Учебное пособие. – М., 2001</p> <p>36. http://znaniyum.com/ философия. Счастливцева Е.А. История философии. Учебное пособие. –Киров: Изд-во ВятГТУ, 2014.</p> <p>37. http://znaniyum.com/ философия. Зотов А.Ф. Современная западная философия: учеб пособие. –М. : Проспект, 2012.</p> <p>38. http://yanko.lib.ru/books/philosoph/reale_antiseri-1-2_tom-antic-srednevekovie-2003-81.pdf Антисери Д., Реале Дж. Западная философия от истоков до наших дней. В четырёх томах. Перевод. С.А. Мальцева. –С-Петербург: Пневма, 2002.</p> <p>39. http://rutracker.org/forum/viewtopic.php?t=3562401 Рассел Б. История западной философии. В двух книгах. –М.: Миф, 2010.</p> <p>40. http://filosof.historic.ru/books/c0016_1.shtml</p> <p>41. Алексеев П. В. История философии: учеб. для студ. вузов, изучающих философию. –М. : Проспект, 2012.</p>
7.	<p>O‘quv dasturi “Sharq falsafasi va germenevtika” kafedrasida ishlab chiqilgan 2025-yil “<u>25</u>” <u>06</u> dagi <u>20</u> sonli bayonnomasi bilan ma’qullangan.</p> <p>O‘quv dasturi Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti kengashining 2025-yil “<u>28</u>” <u>06</u> dagi <u>11</u> sonli bayonnomasi bilan tasdiqlangan.</p>
8.	<p>Fan/modul uchun mas’ullar: M. Qodirov –TDSHU, “Sharq falsafasi va germenevtika” kafedراسи professori, falsafa fanlari nomzodi, professor.</p>

	J.B. Sulaymonov – TDSHU, “Sharq falsafasi va hermenevtika” kafedrasini mudiri, PhD.
9.	<p>Taqrizchilar:</p> <p>R.R. Karimov–UzMU, “Falsafa” kafedrasini professori, falsafa fanlari nomzodi, professor.</p> <p>E.M. Izzetova – TDSHU, “Sharq falsafasi va hermenevtika” kafedrasini professor v.b., falsafa fanlari doktori, dotsent.</p>